

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

27.12.2024. Nr. 1-13/1

Latvijas Republikas Satversmes tiesai

Jura Alunāna ielā 1

Rīgā, LV-1010

tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Pieteikuma iesniedzējs:

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas ielā 25

Rīgā, LV-1010

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu:

Latvijas Republikas Saeima

Jēkaba ielā 1

Rīgā, LV-1811

Pieteikums

par Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 109. pantam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktam

Tiesības vērsties Satversmes tiesā

[1] Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punkts nosaka, ka, pildot šajā likumā noteiktās funkcijas un uzdevumus, tiesībsargam ir tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā, ja iestāde, kas izdevusi apstrīdamo aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus.

Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkts noteic, ka tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu par (..) citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem) (..) ir tiesībsargam, ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus.

No minētām tiesību normām izriet, ka vienīgais priekšnoteikums pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā ir, ka tiesībsargam vispirms ir jāvēršas pie institūcijas vai amatpersonas, kas izdevusi apstrīdamo aktu, un jānorāda termiņš konstatēto trūkumu novēršanai.¹

[2] Tiesībsargs 2023. gada 12. decembrī Latvijas Republikas Saeimai (turpmāk arī – Saeima), kā arī zināšanai Ministru kabinetam nosūtīja atzinumu pārbaudes lietā Nr. 2023-14-26C par sociālās stipendijas “Studētgodš” nosacījumu atbilstību vienlīdzības principam (sk. pielikumu Nr. 1).² Atzinumā tika konstatēts, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā nosacījums, ka tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam ir tikai studējošajam, kas studē Latvijā, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk arī – Satversme) 91. un 109. pantam. Tiesībsargs rekomendēja līdz 2024. gada 1. jūnijam veikt grozījumus Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā, nosakot, ka tiesības saņemt sociālo stipendiju “Studētgodš” ir arī studējošajam no daudzbērnu ģimenes, kurš studē augstskolā ārpus Latvijas.

Līdz šī pieteikuma iesniegšanas brīdim atbilstoši grozījumi likumā nav izdarīti, jautājums nav skatīts Saeimas komisijā, kā arī nav sniegta Saeimas atbilde par tiesībsarga atzinumu.

Savukārt Ministru prezidente, saņemot atzinumu, 2024. gada 8. janvārī deva uzdevumu Izglītības un zinātnes ministrijai (turpmāk arī – IZM) - iepazīties ar tiesībsarga atzinumu, kopīgi izvērtēt grozījumu nepieciešamību normatīvajos aktos, atbilstoši izvērtējuma rezultātam sagatavot attiecīgus grozījumus normatīvajā regulējumā vai atbildes projektu tiesībsargam, un izglītības un zinātnes ministrei līdz 2024. gada 20. februārim iesniegt jautājumu izskatīšanai Ministru kabinetā.³ Atbilstoši Tiesību aktu portālā pieejamajai informācijai Ministru kabinets 2024. gada 10. decembrī pieņēma IZM sagatavoto Informatīvo ziņojumu par sociālās stipendijas “Studētgodš” turpmākās attīstības iespējām (24-TA-1035) (turpmāk arī - 2024. gada 10. decembra Informatīvais ziņojums), ar kuru noraidīta tiesībsarga rekomendācija.⁴ Šajā ziņojumā IZM norādījusi, ka studējošie no daudzbērnu ģimenēm, kas ir izvēlējušies studēt Latvijā, un studējošie no daudzbērnu ģimenēm, kas ir izvēlējušies studēt ārpus Latvijas, neatrodas vienādos un salīdzināmos faktiskajos apstākļos. Ārvalstīs studējošie neiegūst izglītību Latvijas izglītības sistēmā, kas ļautu efektīvi pārbaudīt to atbilstību nosacījumiem un kritērijiem stipendijas “Studētgodš” saņemšanai. Tādējādi valstij nav

---

¹ Sk. Satversmes tiesas 2014. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2013-15-01 17. punktu.

² Sk. <https://www.tiesibsargs.lv/news/nav-ieverots-vienlidzibas-princips-uz-stipendiju-studetgods-var-pretendet-tikai-latvija-studejosie/>

³ Sk. <https://tapportals.mk.gov.lv/tasks/021891cc-1c7a-45d6-8d7a-f80254d00c55>

⁴ Sk. https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/5823728a-b34b-4d11-8bbc-fb696b905147

pieņēmums šīm abām grupām nodrošināt vienādu attieksmi attiecībā uz pieeju stipendijai "Studēt gods".⁵

[3] Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevēja un tiesībsarga mijiedarbībai jābūt vērstai uz to, lai efektīvi labotu cilvēktiesību jomā konstatētās normatīvo tiesību aktu nepilnības⁶. Ņemot vērā, ka Saeima un Ministru kabinets nav novērsis tiesībsarga konstatētos trūkumus atzinumā noteiktajā termiņā, tiesībsargs atzīst par nepieciešamu iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā.

Lietas faktisko apstākļu izklāsts

Iedzīvotāju iebildumi par sociālās stipendijas "Studēt gods" noteikumiem

[4] Par sociālās stipendijas "Studēt gods" noteikumu netaisnīgumu pie tiesībsarga ir vērsušās privātpersonas no daudz bērnu ģimenēm, paužot viedokli, ka sociālā stipendija "Studēt gods" tiek piešķirta tikai tiem studējošajiem, kas studē Latvijā valsts vai citu juridisko un fizisko personu dibinātajās augstākās izglītības iestādēs, bet netiek piešķirta tiem Latvijas studējošajiem, kas ir izvēlējušies studēt ārpus Latvijas. Ar šādu nosacījumu tiek pārkāpts tiesiskās vienlīdzības princips pret tiem Latvijas studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kuri ir izvēlējušies studēt ārpus Latvijas.

Iebildumu pamatojumu raksturo vienā no iesniegumiem paustais viedoklis:

"Ministru kabineta noteikumi Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām" paredz sociālo stipendiju "Studēt gods" tikai tiem daudz bērnu ģimenes bērniem, kuri studē Latvijā. Tā kā šī ir definēta kā sociālā stipendija, tad uzskatu, ka tiek pārkāpts vienlīdzības princips, sasaistot atbalstu ar nosacījumu studēt Latvijā, kaut arī stipendijas mērķis ir atbalstīt daudz bērnu ģimenes.

Tas rada neizpratni, vai Latvijas valsts uzskata, ka jāveicina daudz bērnu ģimeņu atvašu studijas tikai Latvijā un tie, kas izvēlas studēt ārpus Latvijas, nav jāatbalsta? Vai daudz bērnu ģimenei izdevumi ir mazāki, ja studē ārpus Latvijas. Vai šīs ģimenes nav tikpat svarīgas kā citas?

Protams, ka A. (studējošais) var meklēt stipendiju Lielbritānijā (valsts, kurā iesniedzēja bērns studē), konkurējot ar citiem vietējiem un ārvalstu studentiem, taču tas nebūs Latvijas nodokļu maksātāju atbalsts Latvijas daudz bērnu ģimenei, bet Lielbritānijas nodokļu maksātāju labdarība.

---

⁵ Sk. 2024.gada 10. decembra Informatīvā ziņojuma 15. lpp.

⁶ Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 14.1. punktu.

Latvijā studējošie saņem "Studēt gods" pēc pazīmes daudz bērnu ģimene un stipendija tiek finansēta no Latvijas nodokļu maksātāju (arī manas) naudas un garantēta katram, bet mana ģimene nav pietiekami vērtīga, lai saņemtu atbalstu."

[5] Tiesībsarga birojā no iedzīvotājiem saņemtie iebildumi ir par vienas sociālas grupas – daudz bērnu ģimenes studējošo (kas atbilst Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas un tai pakārtoto normatīvo aktu prasībām) iespējām saņemt sociālo stipendiju "Studēt gods" gadījumos, kad studijas ir ārpus Latvijas. Citiem vārdiem sakot, iesniedzēji uzskata, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas un tai pakārtoto normatīvo aktu prasība, ka studējošajam ir jāstudē Latvijas valsts vai citu juridisko un fizisko personu dibinātajā augstākās izglītības iestādē, pārkāpjot vienlīdzības principu, liedz studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs, tiesības saņemt sociālo stipendiju "Studēt gods". Iesniedzēju skatījumā, ir jābūt vienlīdzīgai iespējai saņemt sociālo stipendiju "Studēt gods", ņemot vērā stipendijas sociālo raksturu.

Sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma attīstība, būtība un mērķis

[6] 2021. gada 16. jūnijā tika pieņemti grozījumi Augstskolu likumā, ar kuriem Augstskolu likuma 52. pants tika papildināts ar 3.¹ daļu, nosakot, ka: "Studējošajam līdz 25 gadu vecumam, kurš studē Latvijā pilna laika studijās klātienē pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmā, bakalaurs studiju programmā vai profesionālajā studiju programmā, ir tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam (turpmāk — sociālā stipendija), ja studējošais atbilst Ministru kabineta noteiktajām prasībām. Sociālo stipendiju piešķir no valsts budžeta līdzekļiem. Ministru kabinets nosaka studējošo kategorijas, kurām piešķir sociālo stipendiju, sociālās stipendijas piešķiršanas nosacījumus, tostarp ņemot vērā studējošā sekmju līmeni un ienākumus, kā arī sociālās stipendijas apmēru un tās piešķiršanas kārtību."⁷

Pamatojoties uz šo likuma normu, Ministru kabinets 2021. gada 17. augustā grozīja Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumu Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām" (turpmāk arī – Stipendiju noteikumi 1), papildinot tos ar jaunu nodaļu "III¹. Studējošo kategorijas, kurām piešķir sociālo stipendiju "Studēt gods", sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanas nosacījumi, tās apmērs un piešķiršanas kārtība".⁸

⁷ Sk. 2021. gada 16. jūnija likumu "Grozījumi Augstskolu likumā", <https://likumi.lv/ta/id/324119>

⁸ Sk. Ministru kabineta 2021. gada 17. augustā noteikumus Nr. 566 "Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām"", kas stājās spēkā 2022. gada 1. septembrī, <https://likumi.lv/ta/id/325587>. Stipendiju noteikumi 1 zaudēja spēku 2024. gada 19. decembrī ar Ministru kabineta 2024. gada 17. decembra noteikumiem Nr. 818 "Noteikumi par stipendijām", kas tiek analizēti turpmāk pieteikumā.

[7] 2022. un 2023. gadā⁹ Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa tika grozīta, precizējot terminoloģiju atbilstoši augstskolu iekšējās pārvaldības reformas nosacījumiem, taču nemainot tās būtību attiecībā uz sociālās stipendijas piešķiršanas noteikumiem. Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa spēkā esošajā redakcijā paredz: “Studējošajam līdz 25 gadu vecumam, kurš **studē Latvijā** pilna laika studijās īsā cikla profesionālās augstākās izglītības un pirmā cikla augstākās izglītības programmā, kā arī otrā cikla augstākās izglītības programmā, kura īstenojama pēc vidējās izglītības ieguves, ir tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam (turpmāk — sociālā stipendija), ja studējošais atbilst Ministru kabineta noteiktajām prasībām. Sociālo stipendiju piešķir no valsts budžeta līdzekļiem. Ministru kabinets nosaka studējošo kategorijas, kurām piešķir sociālo stipendiju, sociālās stipendijas piešķiršanas nosacījumus, tostarp ņemot vērā studējošā sekmju līmeni un ienākumus, kā arī sociālās stipendijas apmēru un tās piešķiršanas kārtību.”

Arī Stipendiju noteikumi 1 2022. un 2023. gadā tika grozīti, gan paplašinot sociālās stipendijas “Studētgods” saņēmēju loku, gan saskaņojot terminoloģiju atbilstoši augstskolu iekšējās pārvaldības reformas nosacījumiem.

Saskaņā ar Stipendiju noteikumu 1 30.¹ punktu sociālo stipendiju "Studētgods" varēja saņemt studējošais, kurš studē valsts budžeta finansētajā studiju vietā vai par maksu un:

- 1) kurš ir Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis (30.¹ 1.apakšpunkts);
- 2) kurš ir līdz 25 gadus vecs (ieskaitot) (30.¹ 2.apakšpunkts);
- 3) studējošais, kurš Fizisko personu reģistrā ir reģistrēts ģimenē, kurā:
  - vismaz vienam no studējošā vecākiem ir trīs bērni vai vairāk, tai skaitā audžuģimenē ievietoti vai aizbildnībā esoši bērni (..), vai
  - pašam studējošajam ir trīs bērni vai vairāk, tai skaitā audžuģimenē ievietoti vai aizbildnībā esoši bērni (..) ¹⁰ (turpmāk – daudz bērnu ģimene) (30.¹ 3.1.apakšpunkts);
- 4) studējošais, kurš līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai bija reģistrēts Fizisko personu reģistrā kā bārenis¹¹ vai bez vecāku apgādības palicis bērns¹² (30.¹ 3.2.apakšpunkts);
- 5) studējošais, kurš ir persona ar I vai II invaliditātes grupu (30.¹ 3.3.apakšpunkts);

⁹ Sk. 2022. gada 15. septembra likumu "Grozījumi Augstskolu likumā", <https://likumi.lv/ta/id/335869>; 2023. gada 22. jūnija likumu "Grozījumi Augstskolu likumā", <https://likumi.lv/ta/id/343135>

¹⁰ Attiecībā uz audžuģimenē ievietotiem vai aizbildnībā esošiem bērniem Studiju noteikumi 1 precizēja, ka jābūt vismaz trīs bērniem Fizisko personu reģistrā reģistrētiem ar statusu "aktīvs"; minēto bērnu skaitā neieskaita bērnus, par kuriem personai ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības.

¹¹ Stipendiju noteikumi 1 attiecībā uz bāreņiem precizēja, ka Fizisko personu reģistrā ir reģistrēts studējošā vecāku miršanas fakts.

¹² Stipendiju noteikumi 1 attiecībā uz bez vecāku apgādības palikušiem bērniem precizēja, ka Fizisko personu reģistrā nav norādīti vecāki vai ir reģistrētas ziņas par vecāku aizgādības tiesību pārtraukšanu vai vecāku aizgādības tiesību atņemšanu, kas bija spēkā līdz studējošā 18 gadu vecuma sasniegšanai.

- 6) studējošais, kuram nav uzturlīdzekļu parādu¹³ (30.¹ 4.apakšpunkts);
- 7) studējošais, kurš ir imatrikulēts:
- īsā cikla profesionālās augstākās izglītības programmā,
  - pirmā cikla augstākās izglītības programmā vai
  - otrā cikla augstākās izglītības programmā, kura īstenojama pēc vidējās izglītības ieguves (30.¹ 5.apakšpunkts);
- 8) studējošais, kurš studē pilna laika klātienē un neatrodas studiju pārtraukumā (30.¹ 6. un 30.¹ 7.apakšpunkts);
- 9) studējošais, kurš studē Latvijā valsts vai citu juridisko un fizisko personu dibinātajā augstākās izglītības iestādē (30.¹ 8.apakšpunkts);
- 10) studējošais, kurš iepriekš nav ieguvis augstāko izglītību¹⁴ (30.¹ 9.apakšpunkts);
- 11) studējošais, kuram ir noteiktas kvalitātes kritērijiem atbilstoša vidējās izglītības sekmju esamība¹⁵ (30.¹ 10.apakšpunkts);
- 12) studējošais, kuram ir noteiktas kvalitātes kritērijiem atbilstošas sekmes studiju laikā augstākās izglītības iestādē ¹⁶ (30.¹ 11.apakšpunkts);
- 13) studējošais, kuram nav studiju laikā augstākās izglītības iestādes iekšējos normatīvajos aktos norādīto pārkāpumu (30.¹ 12.apakšpunkts);
- 14) studējošais, kura ieņēmumi nepārsniedz vidēji 1000 eiro mēnesī¹⁷ (30.¹ 13.apakšpunkts).

Ministru kabinets 2024. gada 17. decembrī pieņēma noteikumus Nr. 818 "Noteikumi par stipendijām" (turpmāk arī – Stipendiju noteikumi 2)¹⁸, ar kuru spēkā stāšanos zaudēja spēku Stipendiju noteikumi 1, t.i., 2024.gada 19. decembrī. Stipendiju noteikumu 2 pārejas noteikumu

¹³ Izņēmums bija, ja persona ir reģistrēta Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācijas iesniedzēju un parādnieku reģistrā parādnieka statusā un ir:

- persona ar invaliditāti;
- persona, kura pārejošas darbnespējas dēļ nestrādā ilgāk kā sešus mēnešus, ja darbnespēja ir nepārtraukta, vai vienu gadu triju gadu periodā, ja darbnespēja atkārtojas ar pārtraukumiem;
- noslēgusi vienošanos ar Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrāciju par kārtību, kādā tā veic uzturlīdzekļu un likumisko procentu maksājumus, un noslēgto vienošanos pilda.

Sk. Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumu Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 4.4. apakšpunktu, <https://likumi.lv/ta/id/354889>

¹⁴ Izņemot gadījumu, ja studējošais iepriekš ieguva īsā cikla profesionālo augstāko izglītību ārvalstī vai ieguva to Latvijā un turpina studijas pirmā cikla augstākās izglītības programmā.

¹⁵ Centralizēto eksāmenu rezultāti procentuālajā novērtējumā nav zemāki par 30 % matemātikā un par 40 % latviešu valodā optimālajā līmenī, bet, ja centralizētie eksāmeni nav kārtoti vai kārtots tikai viens centralizētais eksāmens, - mācību priekšmetu vidējā atzīme vidējās izglītības dokumentā nav zemāka par sešām ballēm.

¹⁶ Studiju laikā ir sekmīgs, bez akadēmiskajiem parādiem, un vidējā svērtā atzīme nav zemāka par sešām ballēm.

¹⁷ Saņemot sociālās stipendijas "Studēt gods" pieteikumu, šādi tiek vērtēti ienākumi - vērtējot saņemto pieteikumu atbilstību uz 20. februāri, kopējie studējošā ieņēmumi iepriekšējā taksācijas gadā nepārsniedz 12 000 euro bruto, bet, vērtējot saņemto pieteikumu atbilstību uz 20. septembri, kopējie studējošā ieņēmumi attiecīgajā gadā nepārsniedz 8 000 euro bruto saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta rīcībā esošo informāciju.

¹⁸ Sk. <https://likumi.lv/ta/id/357305>

65. punkts paredz, ka līdz 2024. gada 31. decembrim sociālo stipendiju piešķir un izmaksā atbilstoši Stipendiju noteikumiem 1. Līdz ar to uz pieteikuma iesniegšanas dienu Stipendiju noteikumiem 1 ir juridiska nozīme.

Stipendiju noteikumi 2 46. punkts nosaka, ka sociālo stipendiju var saņemt izglītojamais, kurš studē no valsts budžeta, juridiskās vai fiziskās personas līdzekļiem finansētajā vietā un:

- 1) ir Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis (46.1. apakšpunkts);
- 2) ir līdz 25 gadus vecs (ieskaitot) (46.2. apakšpunkts);
- 3) studējošais, kurš Fizisko personu reģistrā ir reģistrēts ģimenē, kurā:
  - vismaz vienam no studējošā vecākiem ir trīs bērni vai vairāk, tai skaitā audžuģimenē ievietoti vai aizbildnībā esoši bērni (..), vai
  - pašam studējošajam ir trīs bērni vai vairāk, tai skaitā audžuģimenē ievietoti vai aizbildnībā esoši bērni (..) ¹⁹ (46.3.1. apakšpunkts);
- 4) studējošais, kurš līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai bija reģistrēts Fizisko personu reģistrā kā bārenis ²⁰ vai bez vecāku apgādības palicis bērns ²¹ (46.3.2. apakšpunkts);
- 5) izglītojamais ir persona ar I vai II invaliditātes grupu (46.3.3. apakšpunkts);
- 6) izglītojamais pieder pie mājsaimniecības, kurai saskaņā ar ir piešķirts trūcīgas vai maznodrošinātas mājsaimniecības statuss (46.3.4. apakšpunkts);
- 7) izglītojamais, kuram nav uzturlīdzekļu parādu ²² (46.4. apakšpunkts);
- 8) izglītojamais, kurš ir imatrikulēts:
  - īsā cikla profesionālās augstākās izglītības programmā,
  - pirmā cikla augstākās izglītības programmā vai

¹⁹ Attiecībā uz audžuģimenē ievietotiem vai aizbildnībā esošiem bērniem Stipendiju noteikumi 2 precizē, ka jābūt vismaz trīs bērniem Fizisko personu reģistrā reģistrētiem ar statusu "aktīvs"; minēto bērnu skaitā neieskaita bērnus, par kuriem personai ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības.

²⁰ Stipendiju noteikumi 2 attiecībā uz bāreņiem precizē, ka Fizisko personu reģistrā ir reģistrēts studējošā vecāku miršanas fakts.

²¹ Stipendiju noteikumi 2 attiecībā uz bez vecāku apgādības palikušiem bērniem precizē, ka Fizisko personu reģistrā nav norādīti vecāki vai ir reģistrētas ziņas par vecāku aizgādības tiesību pārtraukšanu vai vecāku aizgādības tiesību atņemšanu, kas bija spēkā līdz studējošā 18 gadu vecuma sasniegšanai.

²² Izņēmums ir, ja persona ir reģistrēta Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācijas iesniedzēju un parādnieku reģistrā parādnieka statusā un ir:

- persona ar invaliditāti;
- persona, kura pārejošas darbnespējas dēļ nestrādā ilgāk kā sešus mēnešus, ja darbnespēja ir nepārtraukta, vai vienu gadu triju gadu periodā, ja darbnespēja atkārtos ar pārtraukumiem;
- noslēgusi vienošanos ar Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrāciju par kārtību, kādā tā veic uzturlīdzekļu un likumisko procentu maksājumus, un noslēgto vienošanos pilda.

- otrā cikla augstākās izglītības programmā, kura īstenojama pēc vidējās izglītības ieguves (46.5. apakšpunkts);
- 9) izglītojamas, kurš studē pilna laika klātienē un neatrodas studiju pārtraukumā (46.6. un 46.7. apakšpunkts);
- 10) izglītojamais, kurš studē Latvijā valsts vai citu juridisko un fizisko personu dibinātajā augstākās izglītības iestādē (46.8. apakšpunkts);
- 11) izglītojamais, kurš iepriekš nav ieguvis augstāko izglītību²³ (46.9. apakšpunkts);
- 12) izglītojamais, kuram ir noteiktas kvalitātes kritērijiem atbilstoša vidējās izglītības sekmju esamība²⁴ (46.10. apakšpunkts);
- 13) izglītojamais, kuram ir noteiktas kvalitātes kritērijiem atbilstošas sekmes studiju laikā augstākās izglītības iestādē²⁵ (46.11. apakšpunkts);
- 14) izglītojamais, kuram nav studiju laikā augstākās izglītības iestādes iekšējos normatīvajos aktos norādīto pārkāpumu (46.12. apakšpunkts);
- 15) izglītojamais, kura ieņēmumi nepārsniedz vidēji 1480 eiro mēnesī²⁶ (46.13. apakšpunkts).

No Stipendiju noteikumu 2 46. punkta secināms, ka pēc būtības tie paredz tādus pašus sociālās stipendijas "Studēt gods" saņemšanas kritērijus kā Stipendiju noteikumi 1, tikai tie papildina sociālās stipendijas pretendentu loku ar vēl vienu mazaizsargāto grupu – izglītojamie ar trūcīgas vai maznodrošinātas mājsaimniecības statusu (pieteikties varēs no 2025. gada 1. septembra²⁷) un palielina pieļaujamo papildu ienākumu sliekšni. Stipendiju noteikumi 2 nemaina tiesisko regulējumu attiecībā uz ārvalstīs studējošajiem.

[8] Sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma mērķis Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) nav izvērsti raksturots. Anotācijā ir atsauce uz 2021. gada 27. maijā un 2021. gada 8.jūnijā Ministru kabinetā izskatīto un apstiprināto IZM sagatavoto Informatīvo ziņojumu par valsts atbalstu studijām Latvijas augstskolās studējošiem no daudz bērnu ģimenēm (turpmāk arī - 2021. gada 8.jūnija Informatīvais ziņojums). Šajā ziņojumā

²³ Izņemot gadījumu, ja studējošais iepriekš ieguva īsā cikla profesionālo augstāko izglītību ārvalstī vai ieguva to Latvijā un turpina studijas pirmā cikla augstākās izglītības programmā.

²⁴ Centralizēto eksāmenu rezultāti procentuālajā novērtējumā nav zemāki par 30 % matemātikā un par 40 % latviešu valodā optimālajā līmenī, bet, ja centralizētie eksāmeni nav kārtoti vai kārtots tikai viens centralizētais eksāmens, - mācību priekšmetu vidējā atzīme vidējās izglītības dokumentā nav zemāka par sešām ballēm.

²⁵ Studiju laikā ir sekmīgs, bez akadēmiskajiem parādiem, un vidējā svērtā atzīme nav zemāka par sešām ballēm.

²⁶ Saņemot sociālās stipendijas pieteikumu, šādi tiek vērtēti ienākumi - vērtējot saņemto iesniegumu atbilstību uz 20. februāri, kopējie izglītojamā ieņēmumi iepriekšējā taksācijas gadā nepārsniedz 17 760 euro bruto, bet, vērtējot saņemto iesniegumu atbilstību uz 20. septembri, kopējie izglītojamā ieņēmumi attiecīgajā gadā nepārsniedz 11 840 euro bruto saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta rīcībā esošo informāciju.

²⁷ Sk. Stipendiju noteikumu 2 pārejas noteikumu 66. punktu.

attiecībā uz sociālās stipendijas "Studēt gods" mērķi norādīts: "(..) augstākajā izglītībā ir nepieciešams izstrādāt pamatprincipus un atbalsta instrumentus atbalsta sistēmas izveidei, tai skaitā pēc sociālām pazīmēm, lai veicinātu augstākās izglītības pieejamību, iekļaušanos studiju vidē, iesaistīšanos pilnvērtīgā mācīšanās procesā un tā pabeigšanu. Informatīvajā ziņojumā norādīts, ka kvalitatīvas augstākās izglītības iegūšana ir solis uz veiksmīgu iekļaušanos darba tirgū un spēju nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni sev, savai ģimenei, kā arī iespēja kļūt par produktīvu sabiedrības dalībnieku, kas sniedz ieguldījumu valsts attīstībā. Pašlaik Latvijā sociālā dimensija nav būtiska augstākās izglītības politikas daļa, kas ir jāstiprina, kā arī tās veidošanā ir jāiesaista citas ministrijas un sociālie partneri. (..) lai nodrošinātu sociāli mazāk aizsargātiem studentiem – personām ar invaliditāti, bērniem no trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm, kā arī no daudz bērnu ģimenēm iespēju iegūt augstāko izglītību un turpmāk veiksmīgi iekļauties darba tirgū, vidējā termiņā ir nepieciešams izveidot speciālu sociālo stipendiju fondu, kas būtu atdalīts no akadēmiskās izcilības stipendiju fonda."²⁸

Stipendiju noteikumu 1 2021. gada 17. augusta grozījumu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) norādīts, ka mērķis šādam atbalstam ir sociālā mobilitāte un vienlīdzīgākas iespējas. Kvalitatīvas augstākās izglītības iegūšana ir solis uz veiksmīgu iekļaušanos darba tirgū un spēju nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni sev, savai ģimenei, kā arī iespēja kļūt par produktīvu sabiedrības dalībnieku, kas sniedz ieguldījumu valsts attīstībā. Absolventu monitoringa dati, iegūti no Valsts ieņēmumu dienesta, demonstrē, ka jau pirmajos divos gados pēc absolvēšanas nodokļu maksātāji ar augstāko izglītību pelna vidēji par 30% vairāk nekā vidēji valstī, attiecīgi iemaksā vairāk nodokļu.²⁹ Cita starp Stipendiju noteikumu 1 2021. gada 17. augusta grozījumu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) norādīts, ka noteikumu projektā iekļauti tikai Latvijas pilsoņi un nepilsoņi, jo sociālās stipendijas "Studēt gods" mērķis ir demogrāfiskās situācijas uzlabošana un šī stipendiju veida ieviešana ir daļa no ģimenes pabalsta reformas, līdz ar to mērķa grupa ir Latvijas valsts piederīgie.³⁰

Sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma izstrādē organizācijas - sadarbības platforma "Demogrāfisko lietu centrs", vadītājs ir atzīmējis, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" ieviešana ir

²⁸ Sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvā ziņojuma 2., 3. lpp., <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40500975>

²⁹ Sk. Ministru kabineta 2021. gada 17. augustā noteikumu Nr. 566 "Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 1.nodaļas 2.punktu, 2.lpp., <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40506355>

³⁰ Sk. Ministru kabineta 2021. gada 17. augustā noteikumu Nr. 566 "Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 3. lpp.; sk. arī 2021. gada 16. jūnija likuma "Grozījumi Augstskolu likumā". sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 1.nodaļas 2.punktu, <https://likumi.lv/ta/id/324119>

bijusi daļa no ģimenes valsts pabalsta reformas. Savukārt, raksturojot sociālās stipendijas mērķi, viņš ir norādījis, ka, pārejot uz ģimenes valsts pabalsta izmaksu pēc aprūpējamo bērnu skaita, nepieciešams nodrošināt citus atbalsta veidus, lai novērtētu katras kuplas ģimenes devumu bērnu audzināšanā. Tādējādi paredzēts jauns atbalsta veids pieejamākai augstākai izglītībai daudz bērnu ģimeņu bērniem, izpildot noteiktus samērīgus sekmju kritērijus. Sociālā stipendija "Studēt gods" 160 eiro mēnesī studējot (1600 eiro gadā), atbalsts tieši tad, kad tas Goda ģimenei visvairāk ir nepieciešams."³¹

No minētā secināms, ka sociālajai stipendijai "Studēt gods" ir divi mērķi:

- 1) finansiāli atbalstīt spējīgākos un sekmīgākos studējošos no sociāli aizsargājamām personu grupām, lai viņiem būtu iespēja iegūt augstāko izglītību un attiecīgi lai viņi veiksmīgāk varētu iekļauties darba tirgū un patstāvīgi varētu nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni;
- 2) demogrāfiskās situācijas veicināšana.

Plašāk lūkojoties, sociālās stipendijas "Studēt gods" mērķis ir noteiktu aizsargājamu sociāli atbalstāmu cilvēku grupu un sabiedrības kopumā labklājības veicināšana.

Vienlaikus no minētā secināms, ka sociālā stipendija "Studēt gods" pēc būtības ir jauns sociālā nodrošinājuma sistēmas elements finansiāla atbalsta veidā noteiktu sociāli atbalstāmu grupu studējošajiem.

[9] Noteikums, ka studiju vietai ir jābūt Latvijā, ir iekļauts Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā kā neitrāla vispārobligāta prasība. Analogisks noteikums ir paredzēts Stipendiju noteikumu 1 30.¹⁸. apakšpunktā un Stipendiju noteikumu 2 46.8. apakšpunktā, tomēr jāņem vērā, ka Stipendiju noteikumu 1 30.¹⁸. apakšpunkts un Stipendiju noteikumu 2 46.8. apakšpunkts pēc būtības tikai papildina Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā paredzēto nosacījumu par studiju vietu Latvijā ar noteikumiem par augstskolu juridisko statusu, nemainot likumdevēja izšķiršanos ar likuma normu regulēt, ka studiju vietai ir jābūt Latvijā.

Ņemot vērā minēto, kā arī sociālās stipendijas "Studēt gods" noteikumu sociālo dimensiju, primāri ir vērtējama Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa Satversmes 109. panta tvērumā, kas aptver arī tiesību principu ievērošanas pienākumu. Savukārt Stipendiju noteikumu 1 un Stipendiju noteikumu

³¹ Sadarbības platformas "Demogrāfisko lietu centrs" vadītāja, Ministru prezidenta padomnieka demogrāfijas jautājumos Imanta Parādnieka 2021.gada 12.marta prezentācijas "Ģimenes valsts pabalsta reforma" 22. slaidis, <https://www.lm.gov.lv/lv/media/14175/download>

2 tiesību normas ir vērtējamas kā Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā ietverto noteikumu detalizējums.

[10] Papildus ir jāņem vērā, ka likumdevējs ir deleģējis Ministru kabinetam noteikt atbalstāmās grupas, kurām ir tiesības pretendēt uz sociālo stipendiju. Kā jau tika minēts, tiesībsargs ir saņēmis vienas sociāli aizsargājamās grupas - daudz bērnu ģimeņu, iebildumus par noteikumu, ka studiju vietai ir jābūt Latvijā, lai varētu saņemt sociālo stipendiju, taču šis noteikums vienlīdz skar arī citas atbalstāmās sociālās grupas, t.i., bāreņus vai bez vecāku apgādības palikušus bērnus, studējošos, kuri ir persona ar I vai II invaliditātes grupu, kā arī nākotnē skars izglītojamos ar trūcīgas vai maznodrošinātas mājsaimniecības statusu.

Ņemot vērā, ka iebildumus par sociālas stipendijas noteikumiem aktīvi ir paudušas daudz bērnu ģimenes, kuru pārstāvji veido 94,2% no sociālās stipendijas saņēmējiem³², tiesībsargs, ievērojot efektivitātes principu, uzskata par lietderīgu analizēt Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas noteikumus caur daudz bērnu ģimeņu kā sociāli atbalstītās grupas prizmu. Ja Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas noteikums tiek atzīti par neatbilstošu Satversmei, tad attiecīgās Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas prasības automātiski būs atzīstamas par neatbilstošām Satversmei attiecībā uz pārējām atbalstāmajām sociālajām grupām. Šāds apsvērums pamatojas apstākļi, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas noteikums, ka studiju vietai ir jābūt Latvijā, ir iekļauts kā neitrāla prasība, kas vienlīdz skar visas atbalstāmās sociālās grupas.

Pieteikuma juridiskais pamatojums

Sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma atbilstība Satversmes 109. pantam

[11] Satversmes 109.pants noteic: "Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos."

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 109.pantu, ir norādījusi, ka sociālās aizsardzības sistēma ir vērsta uz to, lai izlīdzinātu dažāda veida sociālo risku sekas. Satversmes 109.pantā ietvertais sociālo risku uzskaitījums nav izsmeļošs, un likumdevējam ir pienākums sociālās aizsardzības sistēmā ietvert arī citus sociālos riskus. Daļa no riskiem, kuri likumdevējam ir obligāti

---

³² Saskaņā ar IZM informāciju 94,2% no visās kārtās apstiprinātajiem pieteikumiem ir jaunieši no daudz bērnu ģimenēm. Bāreņi vai bez vecāku apgādības palikuši bērni 6,9%, personas ar invaliditāti 1,2%. Pēdējo apstiprināto pieteikumu skaits 2024.gada februārī bija 3608. Sk. IZM prezentāciju 18.09.2024. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā, <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/7C997DBDEAACC0ECC2258B95002BBA34?OpenDocument>

jāietver šajā sistēmā, izriet no citos Satversmes pantos nostiprinātajām personu pamattiesībām un ar tām saistītajiem valsts pienākumiem, piemēram, attiecībā uz bērnu tiesībām un atbalstu ģimenei.³³ Valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem sociālās tiesības īstenojamas un aizsargājas.³⁴ Taču, ja valsts ar likumu personai ir paredzējis konkrēta veida sociālo atbalstu, tas ir kļuvis par valsts sociālās aizsardzības sistēmas sastāvdaļu.³⁵ Likumdevējam ir rīcības brīvība noteikt valsts sociālās aizsardzības sistēmas tiesisko regulējumu, bet tā pieņemtajiem lēmumiem jābūt atbilstošiem vispārējiem tiesību principiem. Tātad, ja valsts īpaša sociālā nodrošinājuma iespēju ir paredzējis likumā, Satversmes 109.pants prasa, lai valsts rīcība šajā jautājumā atbilstu no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajiem vispārējiem tiesību principiem, tostarp tiesiskās vienlīdzības principam, kas ietilpst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā.³⁶

Satversmes tiesa atzinusi, ka kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība sociālajām tiesībām, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi.³⁷

Tā kā Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas noteikumi vispār neparedz iespēju studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē augstskolā ārpus Latvijas, tiesības pieteikties un saņemt sociālo stipendiju "Studēt gods", nav pamata šo normu vērtēt kā Satversmes 109. pantā nostiprināto pamattiesību ierobežojumu. Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa ir vērtējama valsts pozitīvā pienākuma izpildes gaismā.

Vērtējot, vai valsts, izveidojot sociālo atbalstu - sociālo stipendiju "Studēt gods", ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, jāpārbauda, vai:

- 1) likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības;
- 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā;
- 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi.³⁸

---

³³ Sk. Satversmes tiesas 2011.gada 29.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-17-01 7.punktu.

³⁴ Sk. Satversmes tiesas 2011.gada 18.februāra sprieduma lietā Nr.2010-29-01 14.punktu.

³⁵ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 31.marta sprieduma lietā Nr.2009-76-01 5.5.punktu.

³⁶ Sk. Satversmes tiesas 2017.gada 15.jūnija sprieduma lietā Nr.2016-11-01 14.punktu.

³⁷ Sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-13-01 11. punktu.

³⁸ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007.gada 19.decembra sprieduma lietā Nr.2007-13-03 8.4.punktu un 2017.gada 15.jūnija sprieduma lietā Nr.2016-11-01 14.punktu.

[11.1] Pārbaudot, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības, ir jānoskaidro, vai valsts ir veikusi pasākumus, lai cita starp daudz bērnu ģimenes pārstāvji varētu īstenot tiesības uz sociālās stipendijas "Studēt gods" saņemšanu.

Attiecībā uz šo kritēriju konstatējams, ka likumdevējs Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā nav tieši noteicis, ka sociālā stipendija "Studēt gods" ir piemērojama tikai studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, vienlaikus paredzot, ka Ministru kabinets noteiks studējošo kategorijas, kurām piešķirt sociālo stipendiju. Atbilstoši normas deleģējumam Ministru kabinets Stipendiju noteikumu 1 30.¹³1. apakšpunktā un Stipendiju noteikumu 2 46.3.1. apakšpunktā cita starp ir noteicis, ka sociālo stipendiju "Studēt gods" var saņemt studējošais no daudz bērnu ģimenes.

Ņemot vērā, ka likumdevējam ir likumdošanas procesā jāizlemj svarīgākie jautājumi, detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamos tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu vai citu valsts institūciju³⁹, atzīstams, ka likumdevējs vispārīgi ir veicis pasākumus, lai izveidotu sistēmu, kas atbalstītu studijas augstskolās jauniešiem no sociāli atbalstāmām grupām, t.sk. no daudz bērnu ģimenēm.

[11.2] Pārbaudot, vai veiktie pasākumi ir veikti pienācīgi, ir jānoskaidro, vai šādām personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā.

Vērtējot šo kritēriju, konstatējams, ka Stipendiju noteikumu 1 30.⁴ punkts noteic sociālās stipendijas "Studēt gods" apmēru, kas ir 175 euro mēnesī. Savukārt Stipendiju noteikumu 2 49. punkts paredz, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" apmērs no 2025.gada 1. janvāra ir 180 eiro. Cita summa nav paredzēta.

Līdz ar to atzīstams, ka Ministru kabinets ir noteicis konkrētu sociālās stipendijas "Studēt gods" apmēru, kas tiek piešķirts studējošajiem no sociāli atbalstāmām grupām, t.sk. no daudz bērnu ģimenēm, ja tie izpilda noteiktus kritērijus, piemēram, par sekmju līmeni utt.

[11.3] Vērtējot, vai ir ievēroti vispārējie tiesību principi normas izstrādē, pirmkārt, tiesībsargs ņem vērā, ka privātpersonu iebildumi ir celti tieši par studiju vietu kā atšķirīgās attieksmes kritēriju studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm. Līdz ar to jāvērtē Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā iekļautā nosacījuma - tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam ir tikai studējošajam, kas

---

³⁹ Sk. Satversmes tiesas 2005.gada 21.novembra sprieduma lietā Nr.2005-03-0306 7.punktu un 2018.gada 21.februāra sprieduma lietā Nr.2017-11-03 14.1.punktu.

studē Latvijā, atbilstība Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.⁴⁰ Otrkārt, jāvērtē, vai ir ievēroti citi tiesību principi.

Sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma atbilstība Satversmes 91.panta pirmajam teikumam

[11.3.1] Satversmes 91. pants nosaka: "Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas."

Tiesiskās vienlīdzības princips garantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšanu. Tā uzdevums ir nodrošināt normatīvo aktu aptverošu iedarbību uz visām personām un to piemērošanu bez jebkādam privilēģijām.⁴¹

Satversmes tiesa, konkretizējot tiesiskās vienlīdzības principu, ir atzinusi, ka tas liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez objektīva un saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats.⁴² Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem.⁴³

Lai izvērtētu, vai tiesību norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam, jānoskaidro:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personām;
- 3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

---

⁴⁰ Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas regulējums neskar Satversmes 91. panta otrajā teikumā nostiprināto diskriminācijas aizliegumu principu, jo netiek balstīts uz kādu no aizliegtajiem atšķirīgās attieksmes kritērijiem.

⁴¹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra sprieduma lietā Nr.2005-02-0106 9.1.punktu.

⁴² Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017.gada 11.oktobra sprieduma lietā Nr.2017-10-01 18.punktu.

⁴³ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018.gada 29.jūnija sprieduma lietā Nr.2017-25-01 25.punktu.

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.⁴⁴

Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas radītā atšķirīgā attieksme atbilst samērīguma principam, jāpārbauda:

- 1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, tas ir, vai legītīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai likumdevēja darbība ir samērīga, tas ir, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.⁴⁵

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.⁴⁶

[11.3.2] **Salīdzināmās personu grupas.** Vērtējot, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams vērst uzmanību uz sociālās stipendijas "Studēt gods" mērķi, proti, sniegt sociālo atbalstu konkrētai sabiedrības grupai studijām augstskolā, lai novērstu situāciju, ka students izvēlas studiju programmu atkarībā no finanšu iespējām. Apstākļi, ka studējošais no daudzbērnu ģimenes atbilstoši savām spējām un interesēm izvēlas studēt ārpus Latvijas, nemazina šī studējošā, tai skaitā viņa daudzbērnu ģimenes, vajadzību pēc valsts atbalsta. No sociālā viedokļa ārvalstīs studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm ir tāda pati vajadzība pēc finansiāla atbalsta kā Latvijā studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, it īpaši, ja visiem Stipendiju noteikumu 1 30.¹ punkta un Stipendiju noteikumu 2 46. punkta kritērijiem studējošie atbilst pēc būtības. Vajadzība pēc valsts atbalsta no sociālā viedokļa abām šīm studējošo grupām ir vienāda. Šis fakts nav apšaubīts un noliegts ne politikas plānošanas dokumentos par sociālās stipendijas "Studēt gods" ieviešanu, ne Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas, ne Stipendiju noteikumu 1 grozījumu, ne Stipendiju noteikumu 2 izstrādes dokumentos.

Līdz ar to studējošie no daudzbērnu ģimenēm, kas ir izvēlējušies studēt Latvijā, un studējošie no daudzbērnu ģimenēm, kas ir izvēlējušies studēt ārpus Latvijas, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

⁴⁴ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punktu.

⁴⁵ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 4. punktu un 2008. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-11-01 13. punktu.

⁴⁶ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu.

[11.3.3] **Atšķirīgā attieksme.** Vērtējot, vai Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, konstatējams, ka šī tiesību norma noteic tiesības uz sociālo stipendiju "Studēt gods" studējošajiem, kas studē Latvijas augstskolās, bet šādas tiesības nenoteic studējošajiem, kas studē augstskolās ārpus Latvijas.

Līdz ar to Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa paredz atšķirīgu attieksmi pret studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs. Citiem vārdiem sakot, Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa paredz atšķirīgu attieksmi pret pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personām.

[11.3.4] **Atšķirīgās attieksmes noteikšana ar pienācīgi pieņemtu tiesību normu.** Vērtējot Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas pieņemšanu, tiesībsargam nav šaubu, ka tā formāli ir pieņemta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Minētā tiesību norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Tomēr tiesībsargam ir šaubas par to, vai šīs normas izstrādes brīdī likumdevējs un atbildīgās iestādes atbilstoši labas likumdošanas principa prasībām ir pievērsis uzmanību un izvērtējis pamattiesību aizskāruma riskus. Ievērojot lietderības principu, tiesībsargs attiecīgos labas likumdošanas aspektus aplūkos, analizējot atšķirīgās attieksmes mērķi un samērīgumu.

[11.3.5] **Atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis.** Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei, ko izraisa apstrīdētās normas, ir objektīvs un saprātīgs pamats, jāpārbauda, vai atšķirīgajai attieksmei ir legitīms mērķis. Ja apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav legitīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību samērīguma principam.⁴⁷

Pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas rada atšķirīgu attieksmi pret savstarpēji salīdzināmām personām, likumdevējs var vienīgi tad, ja šādu rīcību attaisno sasniedzamais legitīmais mērķis. Nosakot tiesību ierobežojumus, pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu legitīmo mērķi (..) visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu.⁴⁸

Tiesībsargs konstatē, ka kritērijs sociālās stipendijas "Studēt gods" saņemšanai studējošajam no daudzbērnu ģimenes – studiju vieta Latvijas augstskolās, pirmo reizi ir noteikts Ministru kabineta 2020. gada 22. septembra protokola Nr. 55 "Ministru kabineta sēdes attālinātā veidā protokols"

---

⁴⁷ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 25.2. punktu.

⁴⁸ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 13. jūnija sprieduma lietā Nr. 2014-02-01 13.punktu.

darba kārtības 38§ punktā, apstiprinot Finanšu ministrijas Informatīvo ziņojumu "Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021. gadam un ietvaram 2021. - 2023.gadam" attiecīgā lēmuma 6.2. punktā paredzot, ka: "Izglītības un zinātnes ministrijai jā sagatavo un līdz 2021. gada 1. martam jā iesniedz izskatīšanai Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu kopā ar izstrādātiem regulējošo normatīvo aktu projektiem, kuri stājas spēkā 2021. gada 1. septembrī, par valsts atbalstu studijām Latvijas augstskolā jauniešiem no daudz bērnu ģimenēm, izvērtējot studenta sociāli ekonomiskos aspektus, mācību snieguma rādītājus, vecuma sliekšni, studiju vietu pieejamību un citus aspektus, atbalstu integrējot kopējā izglītības sistēmā, nepieciešamo finansējumu 2021. gadā nodrošināt no 74. resorā rezervētā finansējuma demogrāfijas pasākumiem."⁴⁹ Šajā Finanšu ministrijas informatīvajā ziņojumā nav konstatējams juridiskais pamatojums atšķirīgai attieksmei attiecībā pret studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs.⁵⁰ Tāpat attiecīgs pamatojums nav pausts Ministru kabineta 2020. gada 22. septembra sēdē, kad tika skatīts attiecīgais informatīvais ziņojums un lēmuma 6.2. punktā iekļautais jautājums.⁵¹

2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojumā nav sniegts pamatojums atšķirīgai attieksmei attiecībā pret studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs.⁵² Tāpat attiecīgs pamatojums nav izskanējis Ministru kabineta 2021. gada 27. maija un 2021. gada 8. jūnija sēdēs, kad tika skatīts 2021. gada 8. jūnija Informatīvais ziņojums⁵³.

Atšķirīgas attieksmes izvērtējums nav norādīts ne 2021. gada 16. jūnija likuma "Grozījumi Augstskolu likumā" (grozījumi, ar kuriem tika ieviesta sociālā stipendija "Studēt gods") sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā)⁵⁴, ne Stipendiju noteikumu 1 2021. gada 17. augusta grozījumu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā).⁵⁵ Par to nav diskutēts arī

---

⁴⁹ Sk. Ministru kabineta 2020. gada 22. septembra protokolu Nr. 55 "Ministru kabineta sēdes attālinātā veidā protokols" 38.§, <https://likumi.lv/ta/id/317645>

⁵⁰ Sk. <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40491864&mode=mk&date=2020-09-22>

⁵¹ 2020. gada 22. septembra Ministru kabineta sēdes ieraksts (sākot ar 42. minūti), <https://www.youtube.com/watch?v=reSNtbCwg0Y&list=PLxxK65h4EFyfkjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=155>

⁵² <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40500975>

⁵³ Ministru kabineta 27.05.2021. sēdes ieraksts <https://www.youtube.com/watch?v=3ONZF2wqCb4&list=PLxxK65h4EFyfkjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=107>; Ministru kabineta 08.06.2021. sēdes ieraksts

<https://www.youtube.com/watch?v=OkP4qYvtDLE&list=PLxxK65h4EFyfkjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=166>

⁵⁴ <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/7A0950D4308A51ACC22586E80043295C?OpenDocument>

⁵⁵ <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40506355&mode=mk&date=2021-08-17>

Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 8. jūnija un 2021. gada 15. jūnija sēdēs, kad tika skatīts 2021. gada 16. jūnija likuma "Grozījumi Augstskolu likumā" likumprojekts.⁵⁶

Lai arī no politikas plānošanas dokumentiem un normatīvo aktu izstrādes materiāliem neizriet juridiskais pamatojums par atšķirīgo attieksmi, tomēr, racionāli vērtējot attiecīgo informāciju, tiesībsargs secina - nostāja, ka sociālā stipendija "Studētgodis" piešķirama tikai Latvijas augstskolās studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, bet nav piešķirama ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, ir bijusi politiskā izšķiršanās, kas ir notikusi budžeta veidošanas procesā finansiālu apsvērumu dēļ. Tas būtībā izriet no Ministru kabineta 2020. gada 22. septembra protokola Nr. 55 darba kārtības 38 § punkta lēmuma 6.2. punktā dotā uzdevums – sagatavot priekšlikumus atbalsta sniegšanai studijām tikai Latvijas augstskolās. Dotais uzdevums attiecīgi ir bijis atskaites punkts⁵⁷ politikas dokumentu un tiesiskā regulējuma saturam. Lai arī 2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojumā ir minēti dati par ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm⁵⁸, tomēr šiem datiem pieņemtā tiesiskā regulējuma kontekstā nav piešķirta nekāda nozīme, jo nebija politiskais uzstādījums atbalstīt studējošos ārpus Latvijas.

Satversmes tiesas judikatūrā ir nostiprināta atziņa, ka budžeta intereses var būt kā apsvērumi pamattiesību ierobežošanai, taču šāds apsvērumš pats par sevi nav pietiekams⁵⁹. Tiesībsargs uzskata, ka minētās atziņas pēc analogijas ir attiecināma arī uz analizējamo jautājumu. Proti, politiskā izšķiršanās šādai atšķirīgai attieksmei nav pietiekams mērķis, lai studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstu augstskolā, tiktu liegtas tiesības uz sociālo atbalstu, ņemot vērā, ka šiem studējošajiem kā daudz bērnu ģimeņu pārstāvjiem ir tādas pašas vajadzības no sociālā viedokļa, kā Latvijas augstskolā studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesībpolitiskie apsvērumi nosaka sasniedzamo mērķi, t.i., vispārēja rakstura ekonomiskās, politiskās vai sociālās izmaiņas. Savukārt juridisko apsvērumu rezultāts ir noteikumi, kas jāievēro nevis tādēļ, ka tie paši par sevi nodrošinātu vēlamo ekonomisko, politisko un sociālo situāciju, bet gan tādēļ, ka to prasa tiesiskums. Proti, tiesiskuma princips citstarp prasa,

---

⁵⁶ Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 08.06.2021. sēde <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/B99A441577401F21C22586E900446556?OpenDocument>; Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 15.06.2021. sēde <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/CE646A7B2AA6292EC22586F40041887E?OpenDocument>

⁵⁷ Sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojuma 1. lpp. <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40500975>; sk. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 08.06.2021. sēdi Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvju prezentāciju par likumprojektu (sākt no 2:35 minūtes).

<https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/B99A441577401F21C22586E900446556?OpenDocument>;

⁵⁸ Sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojuma 3. lpp. <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40500975>

⁵⁹ Sk. salīdzinājumam, Satversmes tiesas 2018. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2017-15-01 21.2. punktu.

lai, pieņemot jaunu regulējumu vai arī grozot spēkā esošo tiesisko regulējumu, lēmuma pieņēmējs ievērotu gan atbilstošu procedūru, gan augstāka juridiskā spēka tiesību normu prasības.⁶⁰

Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam citstarp jāizvērtē likumdošanas procesā plānota personas pamattiesību ierobežojuma satversmība. Šis likumdevēja pienākums pastāv neatkarīgi no tā, kāda ir likumdevēja politiskā nostāja par attiecīgā jautājuma iespējamiem risinājumiem. Proti, likumdevējs ir tiesīgs savas rīcības brīvības ietvaros izdarīt politisku izšķiršanos par labu vienam vai otram tiesiskā regulējuma variantam. Tomēr likumdevējam jāpārlicinās, ka tā izraudzītais tiesiskais regulējums atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Ņemot vērā minēto, tiesībsargs secina, ka likumdevējs nav norādījis un pamatojis sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanas nosacījumu atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi. Līdz ar to ir pamats atzīt, ka likumdevējs, paredzot Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā nosacījumu, ka tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam ir tikai studējušajam, kas studē Latvijā, ir pārkāpis Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprināto vienlīdzības principu.

Līdz ar to likumdevējs, izveidojot sociālo atbalstu - sociālo stipendiju "Studēt gods", nav izpildījis no 109. panta izrietošo pozitīvo pienākumu, proti, izveidot tādu sociālo stipendiju "Studēt gods", kas atbilst vienlīdzības principam.

[11.3.6] **Par atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi un samērīgumu pēc sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma pieņemšanas.** Neatkāpjoties no tiesībsarga šajā pieteikumā jau izdarītajiem secinājumiem, ir norādāms, ka tikai pēc sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma pieņemšanas tiesībsargs pārbaudes lietas izskatīšanas laikā saņēma IZM skaidrojumu par sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskajā regulējumā iekļauto atšķirīgo attieksmi. Papildus tam skaidrojums par sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskajā regulējumā iekļauto atšķirīgo attieksmi ir iezīmēts jau šajā pieteikumā minētajā 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojumā. Turklāt atšķirīgās attieksmes pamatojums no atbildīgo iestāžu puses procesa gaitā arvien tika papildināts ar jauniem apsvērumiem, kas tiesiskā regulējuma tapšanas gaitā nav izskanējuši. Tas pastiprina jau iepriekš secināto, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma tapšanas laikā atšķirīgās attieksmes jautājums no tiesību viedokļa nav vērtēts. Tas ir bijis kā politisks uzstādījums.

---

⁶⁰ Sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 10. punktu.

Kā jau norādīts, neatkāpjoties no tiesībsarga šajā pieteikumā jau izdarītajiem secinājumiem par to, ka tiesiskā regulējuma tapšanas stadijā likumdevējs nav norādījis un pamatojis sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanas nosacījumu atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi, tiesībsargs uzskata, ka arī pēcāk sniegtais pamatojums nav pietiekami pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem atšķirīgās attieksmes noteikšanai. Turpmāk tiesībsargs sniegs par to vērtējumu, ja Satversmes tiesa uzskatīs par nepieciešamu to analizēt.

[11.3.6.1] Pārbaudes lietas izskatīšanas gaitā IZM skaidro, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskais regulējums ir objektīvs un saprātīgs, tam ir leģitīms mērķis un ir ievērots samērīguma princips, balstoties uz šādiem apsvērumiem.

Pirmkārt, IZM norāda, ka kopumā Eiropas Savienībā (turpmāk arī – ES) darbojas princips, ka pakalpojums tiek sniegts pēc iespējas tuvu dzīves vietai vai šajā gadījumā – augstākās izglītības iegūšanas vietai. Piemēram, Vācijā studējošiem ir pieejami dažādi atbalsta instrumenti augstākās izglītības iegūšanai gan stipendiju (neatmaksājamo grantu), gan aizdevuma veidā. Taču tie visi tiek pielietoti studijām Vācijā. Ja Vācijas pilsonis studē Latvijā, viņš to dara par maksu, neskatoties uz to, ka Vācijas augstākā izglītība ir bezmaksas. Tāpat arī Latvijas valsts budžeta apmaksātie atbalsta instrumenti augstākās izglītības iegūšanai ir pieejami studijām Latvijā.

Otrkārt, likumdevēja regulējums neparedz jēlkādus pārvietošanās ierobežojumus ES, jo ES katrai valstij ir sava, autonoma augstākās izglītības finansēšanas sistēma, kas ir orientēta uz valsts tautsaimniecības izaugsmes veicināšanu konkrētajā valstī. ES veicina brīvu pārvietošanos izglītības iegūšanas nolūkā, izmantojot mobilitātes programmas, bet neietekmējot ES valstu augstākās izglītības finansēšanas sistēmas. Saskaņā ar subsidiaritātes principu ES katra dalībvalsts par savu augstākās izglītības politiku lemj atsevišķi, tostarp par augstākās izglītības finansēšanu.

Treškārt, IZM vērš uzmanību, ka, savulaik, gatavojot konceptuālo ziņojumu par valsts garantētiem studiju un studējošo kredītiem⁶¹, tika pārbaudīts, cik no ārvalstīs studējošiem atgriežas un kļūst par Latvijas nodokļu maksātājiem.

---

⁶¹ Sk. Ministru kabineta 2019. gada 17. jūlija rīkojumu Nr. 382 "Par konceptuālo ziņojumu "Par studiju un studējošo kredīšanas no kredītiestāžu līdzekļiem ar valsts vārdā sniegto galvojumu modeļa maiņu" (prot. Nr. 33 76. §).

Dati par personām, kuras studijām ārvalstīs bija saņēmušas studiju un studējošo kredītu un pēc ārvalstu augstākās izglītības iestādes absolvēšanas ir/bija nodarbināti Latvijā (ir Latvijas rezidenti)

Informācija par 2014.-2016.gadu⁶²

2014.gads							
uz 01.01.2015		uz 01.01.2016		uz 01.01.2017		uz 01.01.2018	
Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %
23	27,38%	32	38,10%	27	32,14%	25	29,76%

2015.gads					
uz 01.01.2016		uz 01.01.2017		uz 01.01.2018	
Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %
17	23,29%	24	32,88%	23	31,51%

2016.gads			
uz 01.01.2017		uz 01.01.2018	
Absolventu skaits	Īpatsvars, %	Absolventu skaits	Īpatsvars, %
21	25,30%	31	37,35%

IZM norāda - dati parādīja, ka lielākā daļa no ārvalstīs studējošiem (virs trim ceturtdaļām) pēc studijām ārvalstīs neatgriežas Latvijā un nekļūst par Latvijas nodokļu maksātājiem. Savukārt risinājumam jābūt taisnīgam un samērīgam ne tikai pret studējošiem, bet arī pret Latvijas nodokļu maksātājiem, kuriem savādāk būtu jālīdzfinansē augstākās izglītības iegūšana tiem, kas pārsvarā pēc tam nesniedz ieguldījumu Latvijas budžetā. Savukārt saskaņā ar ministrijas izveidotā absolventu monitoringa datiem, tikai aptuveni 1% no Latvijā studējošiem emigrē pēc absolvēšanas. Attiecīgi, šie dati par emigrācijas tendencēm atkarībā no studiju valsts izvēles ietekmē arī demogrāfijas politikas veidošanu.

⁶² Sk. <https://likumi.lv/ta/id/308338-par-konceptualo-zinojumu-par-studiju-un-studejoso-kreditesanas-no-kreditiestazu-lidzekliem-ar-valsts-varda-sniegto-galvojumu>

Ceturtkārt, IZM, gatavojot noteikumus, cita starpā pētīja, piemēram, privātā sociālo stipendiju fonda "Vītolu fonds" pieeju. "Vītolu fonda" pieeja ir ne tikai sniegt atbalstu studijām Latvijā, bet, piemēram, arī pieprasīt stipendiju atmaksu, ja studijas netiek pabeigtas. Salīdzinot ar to, IZM esot secinājusi, ka normatīvais regulējums par valsts budžeta finansēto "Studēt gods" stipendiju ir labvēlīgāks studējošiem (sk. pielikumus Nr. 2, 3, 4).

Iepriekš minētie apsvērumi pēc būtības ir atkārtoti arī 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojumā, papildus tam šajā ziņojumā tiek izcelts jauns apsvērums, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" nodrošināšana ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm nav iespējama bez ievērojama administratīvā sloga un papildus resursiem. Tas nav iespējams arī esošo validāciju un kritēriju automatiskajā datu apmaiņas risinājumā, nodrošinot vienlīdzīgas attieksmes principu stipendijas piešķirumā gan Latvijas augstākās izglītības iestādēs studējošajiem, gan ārvalstīs studējošajiem.⁶³

[11.3.6.2] Vērtējot IZM apsvērumus, tiesībsargs konstatē - lai arī IZM skaidri neidentificē atšķirīgās attieksmes mērķi, tomēr no sniegtā skaidrojuma var secināt, ka viens no mērķiem ir citu nodokļu maksātāju interešu aizsardzība, taisnīgi izlietojot budžeta līdzekļus sociālā atbalsta sniegšanā studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm. Otrs – veicināt, ka studējošie no daudz bērnu ģimenēm izvēlas studijas Latvijas augstskolā, jo ar lielu ticamību vēlāk tas dos pozitīvu pienesumu Latvijas ekonomikai. Trešais – nepieļaut nesamērīgu administratīvo slogu valsts pārvaldei, vērtējot sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanu ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm.

Atšķirīgai attieksmei ir jābūt saistītai ar leģitīmu mērķu sasniegšanu. Leģitīmam jābūt gan visa tiesiskā noregulējuma (likuma) mērķim pašam par sevi (eksternais mērķis), gan līdzeklim tā sasniegšanai – atšķirīgajai attieksmei (internais mērķis).⁶⁴

Tiesībsargam nerodas šaubas par regulējuma mērķu iespējamo leģimitāti. Tāpat nav šaubu par atšķirīgās attieksmes mērķu iespējamo leģimitāti. Tomēr tiesībsargam ir šaubas, vai tiesiskā regulējuma mērķus var sasniegt ar atšķirīgas attieksmes noteikšanu.

Atkārtoti jāvērs uzmanība, kāpēc šāda sociālā stipendija "Studēt gods" tika ieviesta. No 2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojuma izriet, ka sociālās stipendijas "Studēt gods" sociālā dimensija cita starpā balstās aptaujas rezultātā iegūtajos datos, proti, ka vairāk nekā 80% daudz bērnu ģimeņu

---

⁶³ Sk. 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojuma 11. lpp.

⁶⁴ Egils Levits, Par tiesiskās vienlīdzības principu. "Latvijas Vēstnesis" laidens: 08.05.2003., Nr. 68.

bērnu augstākās izglītības studiju uzsākšana un programmas izvēle ir atkarīga no ārējas finanšu palīdzības – pieejamām budžeta vietām, stipendijām vai studiju kredītiem.⁶⁵ Šajā ziņojumā un sociālās stipendijas “Studēt gods” tiesiskā regulējuma izstrādes materiālos jautājums par valsts atbalsta neesamību augstākās izglītības iegūšanas procesā tieši sociālajā dimensijā (t.sk. ar no šīs politikas neesamības izrietošajām sekām) un finansiāla atbalsta nepietiekamība, nevis studiju vieta, ir izklāstīta kā vispārēja problēma, kas skar visas daudzbērnu ģimenes. Tas spilgti saskatāms arī politiku apsvērumos, diskutējot par šī sociālā atbalsta ieviešanu. Piemēram, Ministru kabineta 2021. gada 27. maija sēdē, komentējot izglītības un zinātnes ministres prezentāciju par informatīvo ziņojumu “Par valsts atbalstu studijām Latvijas augstskolās studējošiem no daudzbērnu ģimenēm”, Ministru prezidents uzsvēra, ka:

- doma par šādas sociālās stipendijas ieviešanu ir ļoti pareiza. Vajadzētu tā, ka jebkuram jauniešim Latvijā, kas ir spējīgs un gribošs studēt, tas varētu studēt;
- ģimeniskais, mantiskais stāvoklis nevarētu būt ierobežojošais faktors. Šis ir veids, kā palīdzēt finansiāli tiem, kuriem ar nauda ir nozīmīgs šķērslis studijām;
- daudzbērnu ģimenēm (tai skaitā) ir lielāki izaicinājumi finansiāli. Ir atšķirība, ja viens vai divi pelna naudu, vai vieni ir viens apgādājama vai trīs un vairāk apgādājama uz to pašu algu.”⁶⁶

Tāpat Ministru kabineta 2021. gada 27. maija sēdē Ministru prezidents, reflektējot uz Latvijas Studentu apvienības prezidenta tēzi par korelāciju starp ģimenes locekļu skaitu un mācību rezultātu sasniegumiem, uzsvēra atbalsta nepieciešamības sociālo apstākļu nozīmīgumu, norādot, ka īstā cēloņsakarība šim sociālajam atbalstam ir tēze – jo vairāk bērnu ģimenē, jo biežāk ir grūtības ar finansēm, iespējams, ar pašu vecāku izglītību un motivācijas līmeni. Ar sociālo stipendiju “Studēt gods” tiekam pie tā, kā palīdzēt tiem, kam tiešām palīdzība ir lietderīga un vajadzīga.⁶⁷

Tātad sociālā realitāte liecina, ka vienlīdz visām daudzbērnu ģimenēm ir un var būt finansiālas grūtības “palaist” bērnus studēt. Sociālā realitātē arī tad, ja studējošais no daudzbērnu ģimenes atbilstoši savām spējām un interesēm izvēlas studēt ārpus Latvijas, tad šī izvēle nemazina ģimenes vajadzību pēc valsts atbalsta. No sociālā viedokļa ārvalstīs studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm

⁶⁵ Sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvā ziņojuma 5.lpp.

⁶⁶ Sk. 27.05.2021. MK sēdes ierakstu no 39:25 min.

<https://www.youtube.com/watch?v=3ONZF2wqCb4&list=PLxxK65h4EFykjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=107>

⁶⁷ Sk. 27.05.2021. MK sēdes ierakstu no 51:48 min.

<https://www.youtube.com/watch?v=3ONZF2wqCb4&list=PLxxK65h4EFykjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=107>

un viņu ģimenēm ir tāda pati vajadzība pēc finansiāla atbalsta kā Latvijā studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, it īpaši, ja visiem Stipendiju noteikumu 1 30.¹ punkta un Stipendiju noteikumu 2 46. punkta kritērijiem studējošie atbilst pēc būtības. Nepieciešamība pēc valsts atbalsta no sociālo vajadzību viedokļa abām šīm studējošo grupām ir vienāda. Nav konstatējami racionāli apsvērumi, kas šo uzskatu atzītu par nepatiesu. Tiesībsargs nekonstatē nevienu apstākli, kas liecinātu, ka sociālā dimensija tām daudzbērnu ģimenēm, kurās ir studējošie ārvalstu augstskolās, ir atšķirīga no tām ģimenēm, kurās ir studējošie Latvijas augstskolās. Un ja šādu atšķirību nav, tad nav tiesiska pamata pret šīm divām grupām noteikt atšķirīgu attieksmi.

IZM apsvērumi par atšķirīgas attieksmes mērķiem, pirmkārt, nesniedz atbildi uz būtiskāko vienlīdzīgas attieksmes jautājumu, ar ko attiecīgās grupas atšķiras no sociālo vajadzību viedokļa, ievērojot, ka sociālā stipendija "Studētgodš" ir izveidota kā sociālā atbalsta sistēmas elements studējošajam un daudzbērnu ģimenei kopumā. Sociālā stipendija "Studētgodš" netika veidota kā augstākās izglītības finansēšanas līdzeklis, bet kā sociālā atbalsta līdzeklis, līdz ar to nav pamatots IZM apgalvojums, ka šis ir nepārprotams augstākās izglītības finansēšanas sistēmas elements. Ar izglītības sistēmas starpniecību tiek realizēts sociālais atbalsts.

Otrkārt, lai arī valsts vēlme piesaistīt studējošos studijām Latvijā, tos iespējami veidojot kā Latvijas nodokļu maksātājus, ir racionāla, tomēr tā nesaskan ar sociālās stipendijas "Studētgodš" mērķiem. Ir jāņem vērā, ka sociālās stipendijas "Studētgodš" ieviešanas mērķi nebija veicināt Latvijas nodokļu maksātāju "vairošanu" pēc studiju pabeigšanas. Primārais mērķis bija finansiāli atbalstīt spējīgākos un sekmīgākos studējošos no sociāli aizsargājamām personu grupām, lai viņiem būtu iespēja iegūt augstāko izglītību un attiecīgi lai viņi veiksmīgāk varētu iekļauties darba tirgū un patstāvīgi varētu nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni. Tātad pēc būtības mērķis ir vērsts uz atbalstu daudzbērnu ģimenēm, lai tiktu mazināta sociālā nevienlīdzība. Arī otra mērķa – uzlabot demogrāfisko situāciju, sasniegšana saskaņā ar sociālās stipendijas "Studētgodš" tiesiskā regulējuma izstrādes dokumentiem ir saistīta ar atbalsta došanu daudzbērnu ģimenēm, lai studējošie kļūtu ekonomiski patstāvīgi, kas attiecīgi ir nosacījums demogrāfijas attīstībai ne vien no studējošā puses, kas kā Latvijas nodokļu maksātājs paliktu Latvijā un tiešā veidā veicinātu demogrāfiju, bet arī lai viņa ģimene to veicinātu. Fakts, ka pēc studiju pabeigšanas Latvijā studējošais no daudzbērnu ģimenes kļūst par nodokļu maksātāju Latvijā protams ir ieguvums Latvijas ekonomikai, taču tas nenozīmē, ka tādējādi tiks maksimāli efektīvi veicināta demogrāfiskā situācija.

Treškārt, sociālā stipendija "Studēt gods" pēc būtības ir atbalsts ne tikai studējošajiem kā potenciālajiem Latvijas nodokļu maksātājiem, bet arī viņu ģimenēm kā valsts "pateicības žests" par uzdrīkstēšanos veidot šādu lielu ģimeni. Jāņem vērā, ka sociālā stipendija "Studēt gods" ir daļa no ģimenes valsts pabalsta reformas.⁶⁸

Ceturtkārt, tiesībsargs uzskata, ka nav korekti par atskaiti izmantot statistiku par studiju un studējošo kredītiem, lemjot par sociālo stipendiju "Studēt gods". Proti, sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanas brīdī nav taisnīgi uz studējošajiem, kas uzsāk studijas, attiecināt statistiku par citu studējošo izvēlēm. Šāda pieeja nav vērsta ne uz sociālās stipendijas "Studēt gods", ne uz nevienlīdzības mazināšanas mērķu sasniegšanu. Drīzāk šādu attieksmi var uzskatīt kā sava veida "nonivelējumu", proti, ka tas studējošais no daudzbērnu ģimenes, kas ir "atļāvies" studēt ārvalsts augstskolā, valstij ir mazāk svarīgs.

Jāņem arī vērā, ka daļa studējošo dodas studēt ārvalstu augstskolās tā iemesla dēļ, ka viņus interesē tādas studiju programmas, kurās nav iespējams studēt Latvijā, jo tādas nav izveidotas.

Piektkārt, var pieņemt, ka līdzeklis – vairot Latvijas nodokļu maksātājus, ir adekvāts risinājums sociālās stipendijas "Studēt gods" ietvarā. Tomēr nav noliedzams, ka vispārējais aizliegums pretendēt uz sociālās stipendijas "Studēt gods" studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs, ir netaisnīga attieksme pret tiem studējošajiem, kas saskaņā ar statistikas datu prognozēm atgriezīsies Latvijā kā nodokļu maksātāji uzreiz pēc studijām ārvalstīs. Valsts nav apzinājusi šādu studējošo skaitu.

Sestkārt, nav pamatots IZM viedoklis, ka, nenosakot atšķirīgu attieksmi pret studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, kuri studē augstskolā ārpus Latvijas, valsts pieļautu netaisnīgu attieksmi pret Latvijas nodokļu maksātājiem, kas līdzfinansē augstākās izglītības iegūšana tiem, kas pārsvarā pēc tam nesniedz ieguldījumu Latvijas budžetā. Nodokļus maksā arī daudzbērnu ģimenes, kuru bērni studē ārvalstīs. Nav taisnīgi šo nodokļu maksātāju intereses nonivelēt kā nesvarīgas iepretim citu nodokļu maksātāju interesēm. Turklāt, vispārzināms ir fakts, ka personu mobilitāte pēc studijām, t.sk. Latvijā, nav statiska. Tā ir dinamiska, proti, ja daļa studējošo neatgriežas Latvijā kā

---

⁶⁸ Sk. Sadarbības platformas "Demogrāfisko lietu centrs" vadītāja, Ministru prezidenta padomnieka demogrāfijas jautājumos Imanta Parādnieka . 2021.gada 12.marta prezentācijas 22. slaidu, <https://www.lm.gov.lv/lv/media/14175/download>; Sk. arī Ministru kabineta 2021. gada 17. augustā noteikumu Nr. 566 "Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 3. lpp.; sk. arī 2021. gada 16. jūnija likuma "Grozījumi Augstskolu likumā". sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 1.nodaļas 2.punktu, <https://likumi.lv/ta/id/324119>

nodokļu maksātāji uzreiz pēc studijām, tas pats par sevi nenozīmē, ka viņi neatgriezīsies nākotnē. Salīdzinošas statistikas par neatgriezenisku saišu zudumu ar Latviju nav. Tiesībsarga skatījumā, uz studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs, jālūkojas plašāk, proti, vai un kā šie cilvēki uztur saikni ar Latviju. Neilgtspējīgi ir uzskatīt, ka studējošajiem, kas studē ārvalstīs, saikne ar Latviju ir zudusi. Tieši otrādi, tiesībsargs uzskata, ka studējošajiem, kas studē ārvalsts augstskolā, ir cieša saikne ar Latviju, jo ar lielu ticamību studējošajiem, studējot joprojām tiek sniegts atbalsts no ģimenes (kas savukārt sagaida cieņpilnu un vienlīdzīgu atbalstu no valsts sociālās stipendijas “Studēt gods” veidolā), bet pēc studijām atbalsts ģimenei ir atgriezenisks.

Septītkārt, saikni ar valsti neveido tikai “būšana” par Latvijas nodokļu maksātāju. Saikni ar Latviju veido arī valsts attieksme, t.sk. tad, kad attiecīgajam studējošajam ārvalstīs ir tāda pati nepieciešamība pēc atbalsta, kā Latvijā studējošajam no daudzbērnu ģimenes. Ar nepamatoti atšķirīgu attieksmi un nonivelēšanu – valsts ne vien veicina saiknes zaudēšanu ar valsti, bet arī mazina sociālās stipendijās “Studēt gods” izvirzīto mērķu sasniegšanu.

Astotkārt, papildus IZM apsvērumam par vēlmi studējošos piesaistīt Latvijas augstskolām, tiesībsargs konstatē, ka Stipendiju noteikumu 1 30.⁴ punkts un Stipendiju noteikumu 2 49. punkts paredz, ka sociālo stipendiju “Studēt gods” [...] izmaksā studiju mobilitātes laikā. Studiju mobilitāte iekļauj studijas ārpus valsts (piemēram, uz laiku no 3-12 mēnešiem).⁶⁹ Tā kā normatīvais regulējums jau pašlaik pieļauj, ka atbalsts tiek sniegts, arī studējot ārpus Latvijas, tiesībsarga skatījumā, šis arguments pats par sevi nav pietiekams, lai attaisnotu atšķirīgo attieksmi pret ārvalstīs studējošajiem daudzbērnu ģimeņu pārstāvjiem.

Devītkārt, tiesībsargs uzskata, - veicināt daudzbērnu ģimeņu studējošo izvēli par labu Latvijas augstskolām, lai tie pēcāk kļūtu par Latvijas nodokļu maksātājiem, efektīvāk var ar citiem līdzekļiem. Piemēram, Stipendiju noteikumu 11.punkts jau pirms sociālās stipendijas “Studēt gods” ieviešanas paredzēja un arī šobrīd paredz priekšrocības studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm pretendēt uz stipendiju no Latvijas augstākās izglītības iestādes stipendiju fonda. Pareizāka valsts rīcība ir ieviest vēl citus līdzīgus atbalsta veidus, lai motivētu studējošos izvēlēties studiju vietu Latvijā, nevis liegt iespēju uz valsts sociālo atbalstu personām no daudzbērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs, attiecīgi daļēji zaudējot šo ģimeņu ticību valstij. Tāpat konstatējams, ka Latvijā studējošajiem jauniešiem jau pašlaik ir iespējams saņemt dažādas stipendijas, piemēram, Latvijas

⁶⁹ Sk. Eiropas Komisija, Mobilitātes projekts augstākās izglītības studentiem un personālam, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/lv/programme-guide/part-b-information-about-the-actions-covered-by-this-guide/key-action-1-learning-mobility-of-individuals/mobility-projects-for-higher-education-students-and-staff>>

Universitāte, piedāvā trīs veidu stipendijas – mecenātu stipendijas, valsts stipendiju un citu valstu stipendijas⁷⁰; Rīgas Tehniskā universitāte piedāvā savas universitātes stipendijas⁷¹, mecenātu stipendijas un valsts stipendijas. Tāpat privātās augstskolas piedāvā savas stipendijas, piemēram, Biznesa augstskola Turība⁷² vai Transporta un sakaru institūts.⁷³ Valstij ir visas iespējas veidot sadarbību ar augstskolām ar mērķi mudināt tās ieviest arī citus studiju piesaistes instrumentus.

Visbeidzot, desmitkārt, ir atsevišķi vērtējams 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojumā izvirzītais apsvēruma, ka valstij radīsies slogs pārbaudīt ārvalstīs studējošo no daudz bērnu ģimenēm atbilstību Stipendijas noteikumu kritērijiem sociālās stipendijas “Studēt gods” saņemšanai, kas attiecīgi valstij nerada pienākumu nodrošināt vienādu attieksmi attiecībā uz pieeju sociālajai stipendijai “Studēt gods”. IZM norāda, ka, ieviešot sociālo stipendiju “Studēt gods”, jau 2021. gadā tās piešķirums tika saistīts ar tehnisko risinājumu, ko nevar identiski piemērot attiecībā uz ārvalstu studējošajiem. Individuāla pieteikumu izskatīšana būs nesamērīgi dārga, kas attiecīgi pamato atšķirīgo attieksmi.

Tiesībsargs šādam viedoklim nepiekrīt. Tiesībsargs uzskata, ka, lai īstenotu vienlīdzības principu sociālās stipendijas “Studēt gods” mērķa sasniegšanā, nav nepieciešams piemērot visiem studējošajiem vienādas izvērtēšanas procedūras. Likumdevējam ir jāpielāgojas izņēmumiem, kas objektīvi var pastāvēt, un jāparedz attiecīgi diferencēta pieeja. Šāda pieeja ir balstīta tiesiskas un sociāli atbildīgas valsts principa tēzē, ka valsts ievēro un veicina mazaizsargāto pamattiesības, kas citstarp nozīme, ka valstij maksimāli ir jāmeklē samērīgi risinājumi, kā atbalstīt mazaizsargāto cilvēka pamattiesību īstenošanu, nevis to ierobežošanu. Tiesībsarga skatījumā, šobrīd sociālās stipendijas “Studēt gods” piešķiršanas procedūras funkcionalitāte ir izvirzīta kā virsmērķis, kuras saglabāšanai attiecīgi tiek uzturēts viedoklis, ka sociālās stipendijas “Studēt gods” ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm lietzama vispār.

Tiesībsargs uzskata, ka konkrētajā gadījumā vienlīdzīgas attieksmes nodrošināšanai kā alternatīvs risinājums ir individuāls ārvalstīs studējošo izvērtējums, citstarp aicinot (uzliekot pienākumu) studējošajiem līdzdarboties sociālās stipendijas “Studēt gods” saņemšanai nepieciešamo kritēriju izpildē.

---

⁷⁰ Sk. <https://www.lu.lv/gribustudet/stipendijas-un-kredit/stipendijas/>

⁷¹ Sk. <https://www.rtu.lv/lv/studijas/stipendijas-un-kredit/stipendijas/valsts-budzeta-stipendija>

⁷² Sk. <https://www.turiba.lv/lv/uznemsana/budzeta-vietas-un-stipendijas>

⁷³ Sk. <https://tsi.lv/lv/toposajiem-studentiem/lojalitates-programma-un-atlaides/>

Lai arī IZM ir norādījusi uz individuālu ārvalstīs studējošo izvērtējamu, tomēr šo risinājumu kā nederīgu atzinusi uz vispārīgu pieņemumu pamata, ka tas esot administratīvi apgrūtināošs un nesamērīgi dārgs. Tiesībsargs konstatē, ka IZM šo risinājumu nav vērtējusi kopsakarā ar atbalstāmās personas līdzdalības un līdzatbildības principu aspektiem, kas atbalstāmo personu iesaista un ļauj viņai pašai lemt, vai sociālās stipendijas saņemšana ir apgrūtināošs process vai tieši otrādi, ļauj uzņemties atbildību. Tiesībsargs arī konstatē, ka IZM secinājumi ir balstīti uz vispārīgiem pieņemumiem, kas vai nu nav pamatoti ar ticamiem datiem vai arī pamatoti ar datiem, kas nerada pareizu priekšstatu par šī risinājuma iespējamību.

Tiesībsargs norāda, ka Latvijas tiesību sistēmā vēsturiski un šobrīd pastāv individuāla izvērtējama pieeja, piešķirot sociāla rakstura atbalstu pilngadīgiem bērniem, t.sk. no daudz bērnu ģimenēm.

Piemēram, Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumu Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 8. punkts paredz: "Ja šo noteikumu 4.1. apakšpunktā minētie bērni vai pilngadīgās personas, kuras nav sasniegušas 24 gadu vecumu, turpina iegūt vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību ārvalsts izglītības iestādē un viņu pagaidu dzīvesvieta ir ārvalstī, šo noteikumu 7. punktā minētajam iesniegumam pievieno ārvalsts izglītības iestādes izsniegtu dokumentu, kas apliecina, ka šo noteikumu 4.1. apakšpunktā minētie bērni vai pilngadīgās personas iegūst izglītību attiecīgajā izglītības iestādē. Minētais dokuments atbilst šādām prasībām:

- dokuments satur informāciju, kas ļauj nepārprotami secināt, ka bērns vai pilngadīgā persona, kurai tas izsniegts, iegūst izglītību vispārējās, profesionālās vai augstākās izglītības iestādē dokumentā norādītajā laikposmā;
- dokumentam ir pievienots tulkojums saskaņā ar normatīvajiem aktiem par valsts valodas lietošanu;
- ir ievērotas normatīvajos aktos par dokumentu legalizāciju noteiktās prasības.⁷⁴

No minētās tiesību normas izriet, ka studējošajiem, kas studē ārvalstīs, lai varētu saņemt Latvijas Goda ģimenes apliecību, ir pienākums pašam iesniegt dokumentus, kas nepārprotami apliecina studiju faktu. Tātad, pirmkārt, minētā kārtība paredz izņēmumu no automatizētās pārbaudes sistēmas tieši ārvalstīs studējošajiem, jo vispārējā kārtībā Latvijā studējošos Sabiedrības

---

⁷⁴ Sk. Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumu Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 8. punktu. <https://likumi.lv/ta/id/354889#p8>, analogisks regulējums bija arī līdz 2024. gada 10. septembra noteikumu pieņemšanai. Sk., Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumu Nr. 352 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 12. punktu, <https://likumi.lv/ta/id/323703/redakcijas-datums/2022/05/27>

integrācijas fonds (turpmāk arī – SIF) pārbauda Valsts izglītības informācijas sistēmā (turpmāk arī – VIIS)⁷⁵. Otrkārt, minētā kārtība paredz SIF darbinieku manuālu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. Treškārt, šī kārtība paredz Latvijas Goda ģimenes apliecības saņēmēja līdzdarbības pienākumu, kas cita starpā prasa salīdzinoši nopietnu prasību izpildi.

Tāpat ir jāņem vērā, ka likumdevējs, izpildot tiesībsarga rekomendāciju citā lietā⁷⁶, 2024. gada 30. maijā pieņēma likumu "Grozījums Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā"⁷⁷, ar kuru novērsa līdz šim pastāvošu aizliegumu izmaksāt uzturlīdzekļus no Uzturlīdzekļu garantiju fonda pilngadīgiem skolniekiem, kas turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību ārvalstīs. Ņemot vērā 2024. gada 30. maija grozījumus Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā, Ministru kabinets 2024. gada 13. augustā pieņēma noteikumus Nr. 522 "Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 28. marta noteikumos Nr. 185 "Noteikumi par uzturlīdzekļu izmaksu"", detalizējot prasības, kas izpildāmas uzturlīdzekļu saņēmējam. Šie noteikumi paredz, ka, ja pilngadīga persona iegūst izglītību ārvalstī, (..) iesniegumam pievieno ārvalsts izglītības iestādes izsniegtu dokumentu, kas apliecina, ka pilngadīga persona ārvalstī turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību. Ārvalsts izglītības iestādes izsniegtais dokuments satur šādus datus: iestādes nosaukumu un valsti, kurā tiek iegūta izglītība; mācību uzsākšanas un mācību beigu datumu ārvalsts izglītības iestādē; iegūstamās izglītības veidu un pakāpi u.c.⁷⁸

No minētā tiesiskā regulējuma izriet, pirmkārt, ka likumdevējs, lai nodrošinātu pilngadīgu skolnieku, kas turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību ārvalstīs, tiesības uz sociālo nodrošinājumu, ir izvēlēties individualizētu vērtēšanas pieeju. Otrkārt, noteikumi paredz individualizētu līdzdalības pienākumu, kas aptver pienākumu izpildīt samērā birokrātiskas un formalizētas prasības. Treškārt, arī šis process Uzturlīdzekļu garantiju fondam prasa papildu administratīvo un finanšu slogu. Lai arī sākotnēji argumenti par uzturlīdzekļu maksāšanu no Uzturlīdzekļu garantiju fonda pilngadīgiem skolēniem, kas mācās ārvalstīs, bija līdzīgi tiem, ko IZM izmanto sociālās stipendijas "Studēt gods" gadījumā attiecībā uz ārvalstīs studējošajiem, tomēr likumdevējs sociāli nozīmīga mērķa labad atteicās no Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā paredzētā ierobežojuma.

---

⁷⁵ Sk. Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumi Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 10.2. punktu. <https://likumi.lv/ta/id/354889#p8>

⁷⁶ Sk. <https://www.tiesibsargs.lv/resource/atzinums-parbaudes-lieta-nr-2023-34-26c/>

⁷⁷ 2024. gada 30. maija likums "Grozījums Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā", <https://likumi.lv/ta/id/352472>

⁷⁸ Sk. Ministru kabineta 2017. gada 28. marta noteikumi Nr. 185 "Noteikumi par uzturlīdzekļu izmaksu" 3.¹, 3.² punktu, https://likumi.lv/ta/id/289754#p3_1

Analoģiska pieeja, t.i., individualizēts izvērtējums, ar atbalsta saņēmēja līdzdalības pienākumu un līdzatbildību, ir īstenojama attiecībā uz sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanu ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm.

Tiesībsargs nekonstatē, ka IZM, vērtējot šo alternatīvu, būtu veikusi ticamus aprēķinus un datu analīzi, kas apliecinātu tās nesamērīgumu.

Lai secinātu, vai patiesi attiecīgais slogs un izmaksas ir tādas, kas valstij ir nesamērīgi augstas, jābūt ticamos datos balstītiem pieņēmumiem. Lai arī IZM ir minējusi noteiktus datus, tomēr jāatzīst, ka tie ir vispārīgi un nemērķēti, kas attiecīgi neatspoguļo patieso ainu un rada nepareizu priekšstatu par iespējamajiem risinājumiem.

2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojumā IZM norāda, ka: "(..) būtu arī nepieciešamas papildus štata vietas stipendijas administrēšanai, tā kā potenciālais papildu pretendentu apmērs lēšams ap 900-1000 studējošo⁷⁹ no ~35 valstīm⁸⁰, un atsevišķa stipendijas "Studēt gods" piešķiruma filiāle, iespējams, būtu jāveido Lielbritānijā un Īrijā."⁸¹

Ja analizē, kā veidojas IZM prognoze par potenciālajiem stipendijas saņēmējiem, kas varētu studēt ārvalstīs no daudz bērnu ģimenēm, noprotams, ka IZM ir piemērojusi 22% proporciju (t.i., tas ir bērnu skaits, kas 2020.gadā ir no daudz bērnu ģimenēm, ja to aplūko attiecībā pret visu bērnu skaitu Latvijā, un tie ir 77 798 bērni),⁸² attiecībā pret ārvalstīs studējošajiem 5107 cilvēkiem.⁸³ IZM prognozi skaidro: "Tā kā nav precīzi zināms ārvalstīs studējošo studiju līmenis, studiju programmas veids, forma, iestādes tips, studējošo vecums un valstiskās piederības nianse, ekstrapolējot varam pieņemt, ka atbilstu 80% (atkarībā no kritēriju komplekta šis īpatsvars mainītos) no 1100 jeb ~ 880 pretendenti. Sabiedrības integrācijas fonda statistika par izsniegtajām Goda ģimenes kartēm (kas

⁷⁹ IZM norāda, ka, ja piemēro 22% proporciju uz ~5107 ārvalstīs studējošajiem (<http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=172>), studējošie no daudz bērnu ģimenēm no tiem veidotu ~1100. Par proporciju sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvo ziņojumu, <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40500975>; Tā kā nav precīzi zināms ārvalstīs studējošo studiju līmenis, studiju programmas veids, forma, iestādes tips, studējošo vecums un valstiskās piederības nianse, ekstrapolējot varam pieņemt, ka atbilstu 80% (atkarībā no kritēriju komplekta šis īpatsvars mainītos) no 1100 jeb ~ 880 pretendenti.

SIF statistika par izsniegtajām Latvijas Goda ģimenes apliecībām izglītojamajiem un studējošajiem ārvalstīs, nespecificējot mācību iestādi, 17-25 gadu vecuma grupā, ir 1250 (uz 08.02.2024) apliecības. Tādējādi, starp tiem ir arī ne augstākās izglītības iestāžu un dažādās studiju formās un veidos, līmeņos studējošie un bērnu no apvienotajām daudz bērnu ģimenēm pārstāvji; var pieņemt, ka atbilstu ~75% (atkarībā no kritēriju komplekta šis īpatsvars mainītos), jeb 875-938 pretendenti.

⁸⁰ IZM norāda, ka ārvalstīs studējošo no Latvijas skaita aplēse un sadalījums pa valstīm ir atrodamā <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>.

⁸¹ Sk. 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojuma 8. lpp.

⁸² Sk. 2021. gada 8. jūnija Informatīvajā ziņojuma 3. lpp.

⁸³ Sk. 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojuma 8. lpp.

gan nav tieša Studētgodu stipendijas mērķa grupa, bet lielā mērā saskaņā) izglītojamajiem un studējošajiem ārvalstīs, nespecificējot mācību iestādi, 17-25 gadu vecuma grupā, ir 1250 (uz 08.02.2024.) kartes. Tādējādi, starp tiem ir arī ne augstākās izglītības iestāžu un dažādās studiju formās un veidos, līmeņos studējošie un bērnu no apvienotajām daudz bērnu ģimenēm pārstāvji; var pieņemt, ka atbilstu ~75% (atkarībā no kritēriju komplekta šis īpatsvars mainītos), jeb 875-938 pretendentu.

Tiesībsargs uzskata un vērš uzmanību, ka IZM ir minētie dati nav korekti. Vispirms jānorāda, ka izmantotie statistikas dati par daudz bērnu ģimeņu bērnu skaitu ("izceļot" tos no kopējo bērnu skaita) attiecinot tos pret ārvalstīs studējošajiem ir vispārīgi un nemērķēti. Šo datu attiecināšana uz ārvalstīs studējošo skaitu nerada ticamu priekšstatu par jautājuma būtību. Tiesībsargs konstatē, ka informācija, kas tuvāk liecina par reālo ārvalstīs studējošo skaitu no daudz bērnu ģimenēm, ir SIF dati par Latvijas Goda ģimenes apliecības saņēmējiem, kas studē ārvalstīs.

Kā jau šajā pieteikuma ir minēts, Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumu Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 8. punkts paredz, ka studējošajiem, kas studē ārvalstīs, lai varētu saņemt Latvijas Goda ģimenes karti, ir pienākums pašam iesniegt dokumentus, kas nepārprotami apliecina studiju faktu. No minētās tiesību normas izriet, ka SIF rīcībā ir dati ar pierādījumiem par daudz bērnu ģimeņu bērniem, kuri mācās vai studē ārvalstīs vispārējās, profesionālās vai augstākās izglītības iestādēs.

Uz tiesībsarga pieprasījumu SIF informēja, ka atbilstoši SIF datiem ārzemēs studējošo 18 un vairāk gadus vecu bērnu skaits ar Latvijas Goda ģimenes apliecību ir 643 (uz 01.01.2023.); 714 (uz 01.01.2024.); 710 (01.06.2024.). Vienlaicīgi SIF norādīja, ka tā rīcībā ir informācija, kas saņemta no VIIS par studējošajiem, kuriem papildu bija jāiesniedz pielikumu par izglītības ieguvu, proti, šādu studējošo skaits ir 902 (uz 01.01.2023.); 1025 (uz 01.01.2024.); 1038 (01.06.2024.) (sk. pielikumu Nr. 5).⁸⁴

IZM atsaucās uz 1250 (uz 08.02.2024.) Latvijas Goda ģimenes apliecību saņēmējiem. IZM nav skaidrojusi šo datu atšifrējumu. Tiesībsargs uzskata, ka IZM lietotie dati iespējams ir tie, ko SIF saņem citstarp no VIIS. Ja tas tā ir, un, tiesībsarga skatījumā, visticamāk tas tā ir, tad jāņem vērā, ka

---

⁸⁴ Skaidrojot no VIIS saņemtos datus, SIF norādīja, ka informāciju par studējošajiem pārbauda VIIS. Dažkārt VIIS informē, ka VIIS datu par Latvijas Goda ģimenes apliecības pieteikuma iesniedzēju nav, tad SIF prasa cilvēkiem, vai tiešām viņi studē Latvijā. Attiecīgi studējošie iesniedz informāciju par studijām. Informācija, kas iesūtīta no VIIS var aptvert gan studējošos, kuri studē ārvalstīs un iesnieguši pieteikumu Latvijas Goda ģimenes apliecības saņemšanai bez ārvalstu augstskolas izsniegtiem apliecinājumiem, gan studējošos, kuri studē Latvijā un iesnieguši pieteikumu Latvijas Goda ģimenes apliecības saņemšanai, bet informācija VIIS sistēmā nav aktualizēta.

tie neatspoguļo realitātei atbilstošāko ainu par ārzemēs studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, jo lielākā daļa no IZM minētā skaitļa aptver Latvijā studējošos, kuriem ir pienākums iesniegt papildu dokumentus. Tie neapliecina mērķētus datus par ārvalstīs studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm.

No minētā secināms, ka reālākā un ticamākā informācija par studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, kas studē ārvalstīs, ir tieši SIF dati par ārvalstīs studējošajiem ar Latvijas Goda ģimenes apliecību, t.i., 643 (uz 01.01.2023.); 714 (uz 01.01.2024.); 710 (01.06.2024.). Lai arī Latvijas Goda ģimenes apliecību saņēmēji neaptver visu mērķgrupu, tomēr nav šaubu, ka tas ir pārliecinošais vairums no tās, jo šie studējošie ir izrādījuši iniciatīvu saņemt daudzbērnu ģimenei piedāvāto valsts atbalstu ar Latvijas Goda ģimenes programmas starpniecību un attiecīgi ir iesnieguši ārvalstu augstskolu apliecinājumus par studijām atbilstoši Ministru kabineta noteikumu prasībām.

Kā jau šajā pieteikumā tika minēts, SIF rīcībā ir detalizēti dati (ar konkrētiem dokumentiem) par daudzbērnu ģimeņu bērniem, kuri mācās vai studē ārvalstīs vispārējās, profesionālās vai augstākās izglītības iestādēs. Tiesībsargs nesaskata racionālu izskaidrojumu tam, kādēļ, vērtējot sociālās stipendijas "Studēt gods" administrēšanu ārvalstīs studējošajiem no daudzbērnu ģimenēm, IZM tos ir pieņēmusi kā pietiekami mērķētus datus, neanalizējot to struktūru. No šo datu analīzes var izdarīt secinājumu gan par to, cik jauniešu ārvalstīs mācās vidusskolā vai augstskolā, gan par studējošo skaitu ES dalībvalstīs, gan trešajās valstīs, gan par tipiskākajām augstskolām, no kurām nāktos saņemt un apstrādāt informāciju.

Atbilstoši Izglītības likuma 11.¹ pantam Latvijā Akadēmiskās informācijas centrs veic Ārvalstīs izsniegto izglītības dokumentu ekspertīzi. Šī likuma 11.² pants paredz, ka Latvijā ir izveidots Ārvalstīs izsniegto izglītības dokumentu ekspertīzes izziņu reģistrs, kuru uztur IZM atbilstoši Ministru kabineta 2019. gada 25. jūnija noteikumiem Nr. 276 "Valsts izglītības informācijas sistēmas noteikumi". No minētajiem normatīvajiem aktiem izriet, ka valsts rīcībā jau ir pieredze ar ārvalsts izglītības sistēmas dokumentu vērtēšanā. Saliekot kopā mērķētus SIF datus un Akadēmiskās informācijas centra līdzšinējo pieredzi, ir iegūstamas reālas aplēses par resursiem, administrējot sociālās stipendijas "Studēt gods" piešķiršanu studējošajiem ārvalstīs. Pretēji tam 2024. gada 10. decembra Informatīvajā ziņojumā, piemēram, attiecībā uz, IZM skatījumā, apgrūtināti vērtējamiem kritērijiem - studiju programma, studiju forma, konstatējams, ka IZM tikai uzdod retoriskus jautājumus un uz pieņēmumiem balstītus, šādus apsvērumus: "Diskutējams jautājums - kas izskatīs, pielīdzinās šos ārvalstu iestāžu dokumentus, izziņas, un kam ir tāda kompetence Latvijā - tikai AIKA (Augstākās izglītības kvalitātes aģentūra, kas ir Akadēmiskās

informācijas centra struktūrvienība) būtu kompetence veikt šādu pielīdzinājumu (tas būtu par maksu privātpersonām un izskatīšana noteikti būtu mēnesi un ilgāk). Sekas būtu AIKA noslodze, laiks dokumentu izskatīšanai, papildu izmaksas studējošajiem un administratīvais slogs.”⁸⁵.

Tiesībsargs uzskat, ka šāds izvērtējams nav racionālos datus balstīts, turklāt tas nav kombinēts ar paša studējošā izvēles autonomiju, līdzdarbības un līdzatbildības elementiem.

Būtiski arī ņemt vērā, ka ne visi ārvalstīs studējošie no daudz bērnu ģimenēm kvalificētos Stipendiju noteikumos 1 un Stipendiju noteikumos 2 izvirzītajiem kritērijiem. Tas nozīmē, ka no mērķēti apzinātajiem datiem praksē pretendentu būtu vēl mazāk. Bez neprecīzajiem datiem, ko izmantoja IZM, arī šis apstāklis nav ņemts vērā, vērtējot sociālās stipendijas “Studēt gods” piešķiršanas iespējas ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm. To, cik tādi studējošie reāli būtu, ir iespējams pārbaudīt sākotnēji, tikai balstoties uz mērķētu datu analīzi, un pēcāk arī praksē, dodot iespēju pieteikties ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm sociālajai stipendijai, kas savukārt dotu iespēju precīzāk un mērķētāk plānot nākotnes tendences.

Tāpat, balstoties uz neprecīzu un vispārīgu informāciju, IZM ir nepamatoti pieņēmusi, ka sociālās stipendijas “Studēt gods” stipendijas administrēšana būs nesamērīgi dārga. Tik vispārīgas un uz pieņēmumiem balstītas informācijas izmantošana, tiesībsarga skatījumā, neliecina par objektīviem un saprātīgiem apsvērumiem atšķirīgas attieksmes noteikšanai.

[11.3.7] Ņemot vērā minēto, tiesībsargs uzskata, ka ar IZM izvirzīto atšķirīgas attieksmes pamatojumu nav iespējams pilnvērtīgi un taisnīgi sasniegt sociālās stipendijas “Studēt gods” regulējuma mērķus. Labums, ko sabiedrība iegūst ar atšķirīgo attieksmi pret studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstu augstskolās, nav ilgtspējīgs un taisnīgs, līdz ar to šo labumu nevar atzīt par lielāku iepretim zaudējumam, ko cieš studējošie no daudz bērnu ģimenēm, kas studē ārvalstu augstskolās, un viņu ģimenes (tātad daļa no atbalstāmo personu loka). Īstermiņā un ilgtermiņā šāda valsts pieeja šīm ģimenēm rada netaisnības izjūtu, kas mazina ticību valstij, līdz ar to tas negatīvi ietekmē sociālās stipendijas “Studēt gods” regulējuma mērķus. To spilgti apliecina atzinumā citētais cilvēks, kas vērsušies pie tiesībsarga, viedoklis.

Ņemot vērā minēto, tiesībsargs uzskata, ka likumdevēja noteiktā atšķirīgā attieksme, paredzot Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā nosacījumu, ka tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam ir tikai studējošajam, kas studē Latvijā, neatbilst samērīguma principam. Līdz ar to

---

⁸⁵ Sk. 2024. gada 10. decembra Informatīvā ziņojuma 5. lpp.

likumdevējs nav ievērojis Satversmes 91. pantā nostiprināto vienlīdzības principu. **Attiecīgi likumdevējs, izveidojot sociālo atbalstu - sociālo stipendiju "Studētgods", nav izpildījis no Satversmes 109. panta izrietošo pozitīvo pienākumu izveidot tādu sociālo stipendiju "Studētgods", kas atbilst vienlīdzības principam.**

Sociālās stipendijas "Studētgods" tiesiskā regulējuma atbilstība Eiropas Savienības tiesībām

[11.3.8] Atbilstoši Satversmes 68. panta nosacījumiem līdz ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu.⁸⁶

Latvijai pēc iestāšanās Eiropas Savienībā ir pienākums pildīt saistības, kas tai izriet no līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai. Proti, līdz ar šā līguma ratifikāciju Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sastāvdaļu. Saskaņā ar šo līgumu Latvijai ir saistoši arī Eiropas Savienības institūciju pieņemtie tiesību akti. Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija ir jāņem vērā, piemērojot nacionālos normatīvos aktus, lai novērstu iespējamās pretrunas starp Latvijas un Eiropas Savienības tiesībām.⁸⁷

Attiecīgi likumdevējam, pieņemot tiesību normas, it īpaši tādas normas, ar kurām nacionālajā tiesību sistēmā tiek ieviestas Eiropas Savienības direktīvu prasības, ir jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, kā arī Eiropas Savienības tiesību principi.⁸⁸

No minētā izriet, ka valstij, pieņemot nacionālo tiesisko regulējumu, ir jāievēro princips, ka tam ir jābūt saskanīgam ar Eiropas Savienības tiesībām.

No Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas tapšanas dokumentiem neizriet, ka likumdevējs ir vērtējis sociālās stipendijas "Studētgods" nosacījumus ES tiesību tvērumā. IZM tiesībsargam norādījusi, ka tiesiskais regulējums neparedz nekādus pārvietošanās ierobežojumus ES. Tas skaidrojams ar to, ka ES katrai valstij ir sava, autonoma augstākās izglītības finansēšanas sistēma, kas ir orientēta uz valsts tautsaimniecības izaugsmes veicināšanu konkrētajā valstī. ES veicina brīvu pārvietošanos izglītības iegūšanas nolūkā, izmantojot mobilitātes programmas, bet neietekmējot ES valstu

---

⁸⁶ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 16. punktu.

⁸⁷ Sk. Satversmes tiesas 2017. gada 28. februāra lēmuma par jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2016-04-03 5.2. punktu.

⁸⁸ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-12-01 13.punktu.

augstākās izglītības finansēšanas sistēmas. Saskaņā ar subsidiaritātes principu ES katra dalībvalsts par savu augstākās izglītības politiku lemj atsevišķi, tostarp par augstākās izglītības finansēšanu.

Taču pretēji IZM viedoklim ES institūcijas ir paudušas citu viedokli.

Tiesībsargs, pirmkārt, vērš uzmanību, ka Eiropas Komisija ir aicinājusi dalībvalstis, pieņemot lēmumus, kas saistās ar ES pilsoņu pārvietošanās brīvību un ar to saistīto izglītības ieguvu, ņemt vērā ES kopienas tiesību aktus un tiesu lēmumus, sevišķi attiecībā uz jautājumiem, kas skar diplomu atzīšanu un sociālā nodrošinājuma (piešķirumu) pārnesamību.⁸⁹ Sociālā nodrošinājuma pabalstiem būtu jābūt pieejamiem arī gadījumos, ja bērni vai jaunieši izvēlas iegūt izglītību ārvalstīs un nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka jaunielis, kurš ir izvēlēties iegūt izglītību kādā citā Eiropas Savienības dalībvalstī, nesaņemtu sociālā nodrošinājuma atbalstu ne no savas mītnes zemes, ne arī no uzņemošās dalībvalsts, jo izvirzītie kritēriji abās valstīs to nepieļautu.⁹⁰

Otrkārt, tiesībsargs norāda, ka pretēji IZM viedoklim Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk arī - EST) apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06, atsaucoties arī uz EST judikatūru, ir definējusi vairākas atziņas attiecībā uz valsts atbalstu izglītības iegūšanai ES pilsoņiem kopsakarā ar viņu tiesībām uz brīvu pārvietošanos:⁹¹

- 1) EST ir atzinusi, ka to situāciju skaitā, kas ietilpst ES tiesību piemērošanas jomā, ietilpst situācijas, kuras saistītas ar Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā (šobrīd Līgumā par Eiropas Savienības darbību) garantēto pamatbrīvību izmantošanu, it īpaši tās, kas saistītas ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. pantā (šobrīd Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. pantā) paredzēto pārvietošanās un uzturēšanās brīvību dalībvalstu teritorijā.⁹² EST atzina, ka pamata lietās apskatāmais atbalsts precīzi attiecas uz studijām citā dalībvalstī.⁹³ Citiem vārdiem sakot, EST ir atzinusi atbalsta piešķiršana izglītībai, ja studijas notiek citā ES valstī, ietiecas ES garantēto tiesību uz pārvietošanās brīvību tvērumā.
- 2) Kaut arī dalībvalstu kompetencē ir noteikt mācību saturu un savu attiecīgo izglītības sistēmu organizāciju, tomēr nav šaubu, ka šī kompetence ir jāsteno, ievērojot Kopienas tiesības (šobrīd ES tiesības) un it īpaši Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā (šobrīd Līgumā par Eiropas

⁸⁹ European Commission Green Paper - Promoting the learning mobility of young people /* COM/2009/0329 final */

⁹⁰ Dr. Walter Demmelhuber, The European Court of Justice advancing Student Mobility, CEDEFOP, Vocational Training Nr. 21, p.59.

⁹¹ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī spriedumu apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62006CJ0011>

⁹² Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 23. punktu.

⁹³ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 23. punktu.

Savienības darbību) noteikumus par pārvietošanās un uzturēšanās brīvību dalībvalstu teritorijā, kas ir garantēta ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. panta 1. punktu (Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktu)⁹⁴, proti: “Ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstīs, ievērojot Līgumos noteiktos ierobežojumus un nosacījumus, kā arī to īstenošanai paredzētos pasākumus.”⁹⁵

- 3) Tāds valsts tiesiskais regulējums, kas ir nelabvēlīgs noteiktiem valsts pilsoņiem tikai tādēļ, ka viņi ir izmantojuši savas tiesības brīvi pārvietoties un uzturēties citā dalībvalstī, ir Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. panta 1. punktā (šobrīd Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punkts) ikvienam ES pilsonim atzīto brīvību ierobežojums.⁹⁶
- 4) Tādējādi, ja dalībvalsts ir paredzējusi atbalsta izglītībai sistēmu, kas studentiem ļauj šādu atbalstu saņemt gadījumos, kad tie studē citā dalībvalstī, tad tai ir jānodrošina, ka šāda atbalsta piešķiršanas noteikumi nerada nepamatotu minēto tiesību brīvi pārvietoties un uzturēties citu dalībvalstu teritorijā ierobežojumu.⁹⁷
- 5) Faktiski iespējas, ko piedāvā Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (šobrīd Līgums par Eiropas Savienības darbību) saistībā ar ES pilsoņu brīvu pārvietošanos, nevarētu efektīvi izmantot, ja dalībvalsts pilsonim varētu liegt tās izmantot to šķēršļu dēļ, kurus viņa dzīvošanai uzņemošajā valstī rada viņa izcelsmes valsts tiesiskais regulējums, sodot viņu par šo tiesību izmantošanu.⁹⁸ Šis apsvērums ir īpaši nozīmīgs izglītības jomā, ņemot vērā ar Eiropas Kopienas dibināšanas

⁹⁴ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 24. punktu. Jānorāda, ka šajā spriedumā tiesa atsaukusies uz Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. panta 1. punktu, kas šobrīd ar tādiem pašiem noteikumiem ir pārnests uz Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktu un kas paredz, ka: “Ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstīs, ievērojot Līgumos noteiktos ierobežojumus un nosacījumus, kā arī to īstenošanai paredzētos pasākumus.”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>

⁹⁵ Sk. 07.06.2016 Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. C 202/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>

⁹⁶ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 25. punktu.

⁹⁷ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 28. punktu.

⁹⁸ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 26. punktu.

līguma 3. panta 1. punkta "q" apakšpunkta un 149. panta 2. punkta otrā ievilkuma⁹⁹ sasniedzamos mērķus, proti, veicināt audzēkņu un mācībspēku mobilitāti.¹⁰⁰

Tiesībsargs uzskata, ka minētas atziņas ir attiecināmas uz apstrīdēto normu, ņemot vērā, ka tā paredz valsts sociālo atbalstu studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm studiju veicināšanas nolūkos, taču neatbalstot tos, kuri ir izvēlējušies studijas ārvalstīs, tai skaitā citās ES dalībvalstīs.

Lai labāk izprastu minēto EST atziņu nozīmi apstrīdēto normu kontekstā, tiesībsargs uzskata par lietderīgu atspoguļot arī tiesiskā regulējuma būtību, kuru EST vērtēja lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06. Šajās lietās EST vērtēja Vācijas tiesiskā regulējuma atbilstību Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. panta 1. punkta noteikumiem (šobrīd Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punkts).

Vācijas tiesiskā regulējuma gadījums paredzēja, ka atbalstu izglītībai saņem Vācijā pastāvīgi dzīvojoši studenti, kas iegūst izglītību kādā no ES dalībvalsts mācību iestādēm, tikai tad, ja šie

⁹⁹ Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 3. panta 1. punkta "q" apakšpunkts paredzēja, ka, lai sasniegtu Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 2. pantā paredzētos mērķus (piemēram, panākt augstu nodarbinātības un sociālās aizsardzības līmeni, paaugstināt dzīves līmeni un dzīves kvalitāti u.c.) Kopienas darbība paredz citstarp veicināt pilnvērtību izglītību un mācības. Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 149. panta 2. punkta otrais ievilkums paredzēja, ka Kopienas rīcības mērķi ir veicināt studentu un mācībspēku mobilitāti, *inter alia* veicinot diplomu un mācību laika akadēmisku atzīšanu. sk. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.lu.lv/materiali/biblioteka/es/pilnieteksti/svarigakie/Kon-solidets%20Eiropas%20Kopienas%20dibinasanas%20ligums%20un%20Nicass%20ligums%20(TTC).pdf

Analogiska Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 149. panta 2. punkta otrā ievilkumā noteiktā prasība šobrīd ir paredzēta Līguma par Eiropas Savienības darbību 165. panta 2. punkta otrajā ievilkumā. Savukārt Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 3. panta 1. punkta "q" apakšpunkts šobrīd ir integrēts Līguma par Eiropas Savienības darbību 9. pantā, paredzot, ka, nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, Savienība ņem vērā prasības, kas saistītas ar augsta līmeņa nodarbinātības veicināšanu, atbilstīgas sociālās aizsardzības nodrošināšanu, sociālās atstumtības apkarošanu, kā arī ar izglītības, mācību un cilvēku veselības aizsardzības līmeņa paaugstināšanu. Sk. 07.06.2016 Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. C 202/1,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>

Šī lietas ietvaros būtiski lūkoties uz ES dalībvalstu tiesībām un pienākumiem izglītības jomā arī plašāk. To jau iezīmēja gan Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 149. pants kopumā, un šobrīd to nosaka 165. pants, citstarp paredzot sadarbības, pieredzes un informācijas apmaiņas veicināšanu.

Līguma par Eiropas Savienības darbību 165. panta 1. punkta pirmā daļa (bijušais EKL 149. pants) paredz: "Veicinot dalībvalstu sadarbību un vajadzības gadījumā atbalstot un papildinot to rīcību, Savienība sekmē pilnvērtīgās izglītības attīstību, pilnīgi respektējot dalībvalstu atbildību par mācību saturu un izglītības sistēmu organizāciju, kā arī kultūru un valodu dažādību." Šī panta 2. punktā noteikts, ka Savienības rīcības mērķi ir:

- attīstīt Eiropas dimensiju izglītībā, jo īpaši ar dalībvalstu valodu mācīšanu un popularizēšanu;
- veicināt studentu un mācībspēku mobilitāti, *inter alia* veicinot diplomu un mācību laika akadēmisku atzīšanu;
- sekmēt izglītības iestāžu sadarbību;
- attīstīt informācijas un pieredzes apmaiņu par jautājumiem, kas ir kopīgi dalībvalstu izglītības sistēmām;
- palīdzēt attīstīties jaunatnes apmaiņai un darbaudzinātāju apmaiņai, kā arī sekmēt jauniešu dalību Eiropas demokrātiskajā dzīvē; (...).

Līguma par Eiropas Savienības darbību 165. panta 3. punkts paredz, ka Savienība un dalībvalstis izglītības un sporta jomā sekmē sadarbību ar trešām valstīm un kompetentām starptautiskām organizācijām, jo īpaši ar Eiropas Padomi.

¹⁰⁰ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 27. punktu.

studenti ir apmeklējuši Vācijas mācību iestādi vismaz vienu gadu un citā dalībvalstī turpina tikai un vienīgi šīs pašas studijas. Citiem vārdiem sakot, Vācijas tiesiskais regulējums vispārīgi neliedza atbalstu ES studējošajiem, bet noteica saņemšanas nosacījumus (ierobežojumus), proti, lai saņemtu šādu atbalstu pirms studijām citas ES dalībvalsts mācību iestādē jāapmeklē Vācijas mācību iestādi vismaz vienu gadu. Atbalsts netika sniegts, ja studējošais studē citas ES dalībvalsts mācību iestādē, pirms tam vienu gadu nestudējot Vācijā.

Analizējot konkrētāk Vācijas tiesisko regulējumu, EST secināja, ka tas atzīstams par tādu, kas personisko neērtību, papildu izdevumu, kā arī iespējamā kavējuma dēļ attur ES pilsoņus pamest Vāciju, lai studētu citā dalībvalstī un izmantotu savu brīvību pārvietoties un uzturēties ES, ko garantē ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 18. panta 1. punkts (Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punkts). Tas, ka studentam, pirms viņš var saņemt atbalstu izglītībai citā dalībvalstī, ir jāvelta viens gads Vācijas teritorijā esošajā mācību iestādē, ir tas, kas attur doties uz citu dalībvalsti turpināt savas studijas.¹⁰¹ EST atzina, ka Vācijas normatīvajos aktos noteiktais ierobežojums par viena gada studijām Vācijā, lai saņemtu atbalstu par studijām citā dalībvalstī, ir pretrunā ar pārvietošanās brīvību ES.¹⁰²

Vērtējot šīs lietas apstākļus apstrīdētās normas kontekstā, secināms, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa atšķirībā no EST lietā analizētā Vācijas tiesiskā regulējuma vispār neparedz iespējas pretendēt uz sociālo stipendiju "Studēt gods" studējošajam, kas izlēmis studēt citā ES dalībvalstī. Lai arī Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa ir šķietami neitrāla norma, kas tiešā veidā neparedz pārvietošanās brīvības ierobežojumus, tomēr šāds Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas uzstādījums pats par sevi ir tāds, kas studējošo, kuram ir vajadzība pēc finansiāla atbalsta, lai vispār varētu studēt, attur izmantot ES pilsoņa tiesības uz brīvu pārvietošanos studiju nolūkos. Proti, studējošais, kuram sociālais atbalsts būs būtisks, lai vispār varētu studēt, ar Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas noteikumiem netieši tiek motivēts izvēlēties studijas Latvijā, tādējādi ierobežojot pārvietošanās brīvību studiju nolūkos ES ietvaros. Šajā pieteikumā minētie IZM apsvērumi apliecina, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļas mērķis citstarp ir "noturēt" studējošos Latvijā (veidot Latvijas nodokļu maksātājus, atbalstot tikai tos, kas dzīvo Latvijā u.c.).

---

¹⁰¹ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 30., 31. punktu.

¹⁰² Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 51., 54. punktu.

EST, atsaucoties uz EST judikatūru, ir norādījusi, ka attiecīgu ierobežojumu no ES tiesību viedokļa var attaisnot tikai tad, ja tas ir pamatots ar objektīviem vispārējo interešu apsvērumiem, kas nav atkarīgi no skarto personu pilsonības un ir samērīgi ar mērķi, ko valsts tiesības leģitīmi tiecas sasniegt. No EST judikatūras izriet, ka pasākums ir samērīgs tad, ja tas ir piemērots izvīrītā mērķa sasniegšanai un nepārsniedz šī mērķa sasniegšanai nepieciešamo.¹⁰³

Kā jau šajā pieteikumā ir norādīts, likumdevējs nav analizējis apstrīdētās normas ES tiesību gaismā, kaut gan bija pienākums to darīt, t.sk. apzināt, cik ir studējošo citās ES dalībvalstīs. Vienlaikus tiesībsargs šajā pieteikumā jau ir konstatējis, ka atšķirīgā attieksme pret ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm nesasniedz sociālās stipendijas "Studēt gods" tiesiskā regulējuma mērķi. Tāpat tiesiskā regulējuma ierobežojums attiecībā uz ārvalstīs studējošajiem no daudz bērnu ģimenēm nav samērīgs. Šajā pieteikumā izklāstītā analīze par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta noteikumiem attiecināma arī uz mērķa un samērīguma vērtējumu ES tiesiskajam regulējumam. Tiesībsargs to atsevišķi nenorāda.

Apkopojot minēto, tiesībsargs uzskata - pretēji IZM viedoklim ir konstatējams, ka Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļa tiktāl, ciktāl tā liedz saņemt sociālo stipendiju "Studēt gods" studējošajiem, kuri studē citu ES dalībvalstu augstskolās, ir atzīstama par tādu, kas rada Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktā paredzēto pārvietošanās un uzturēšanās brīvības ierobežojumu. Citiem vārdiem sakot, noteikumi, kas studentiem liek izdarīt izvēli par palikšanu studēt valsts mācību iestādēs un tādējādi atteikties no iespējas studēt citu ES valstu mācību iestādēs, lai varētu saņemt valsts atbalstu studiju īstenošanai, ir atzīstami par tādiem, kas rada Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktā paredzēto pārvietošanās un uzturēšanās brīvības ierobežojumu.

Ņemot vērā minēto, tiesībsargs uzskata, **ka likumdevēja noteiktā atšķirīgā attieksme, paredzot Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļā nosacījumu, ka tiesības saņemt stipendiju sociālajam atbalstam ir tikai studējošajam, kas studē Latvijā, neatbilst principam, ka Latvijas nacionālajam tiesiskajam regulējumam ir jābūt saskanīgam ar ES tiesībām.**

---

¹⁰³ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 23. oktobrī sprieduma apvienotajās lietās Nr. C-11/06 un Nr. C-12/06 33. punktu.

Attiecīgi likumdevējs nav izpildījis arī no Satversmes 109.panta izrietošo pozitīvo pienākumu izveidot tādu sociālo stipendiju "Studētgods", kas atbilst principam par nacionālā tiesiskā regulējuma saskanīgumu ar ES tiesībām.

Prasījums Satversmes tiesai

Ņemot vērā visu iepriekš minēto un pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 13. panta 8.punktu, Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8.punktu, 18. panta pirmo, trešo un ceturto daļu,

lūdzu:

atzīt Augstskolu likuma 52. panta 3.¹ daļu par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 109. pantam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta 1. punktam, ciktāl ar to tiek liegtas tiesības saņemt sociālo stipendiju "Studētgods" studējošajiem, kuri studē augstskolās ārpus Latvijas.

Pielikumā:

1. 12.12.2023. tiesībsarga atzinums Nr. 6-6/42.
2. 07.10.2021. IZM vēstule Nr. 4-10e/21/3471;
3. 18.03.2022. IZM vēstule Nr. 4-10e/22/820;
4. 25.05.2022. IZM vēstule Nr. 4-10e/22/1563.
5. 12.08.2024. SIF un Tiesībsarga biroja e-pasta sarakste.

Tiesībsargs

Juris Jansons